

Begroting 2018
en
Meerjarenraming 2018-2021

Kerngegevens

Algemeen		
Inwoners	ca. 650.000	
Gemiddeld aantal inwoners per km ²	333	
Oppervlakte waarvan de bodemgesteldheid is:		
- zandgrond 66%;	- kleigrond 24%;	ca. 195.000 ha.
- veengrond 2%;	- overig 8%.	
Inliggende gemeenten	22	
Provincies	2	
Reglementaire taken	2	
Gedelegeerde taken door provincie	1	
Medewerkers 2017	357	
Formatie 2018	355,0 FTE	

Bestuur	
Het waterschapsbestuur van Rijn en IJssel bestaat uit 30 zetels en de volgende fracties	
- CDA	6
- Water Natuurlijk	5
- VVD	3
- PvdA	3
- Vrienden van de Berkel	2
- Vereniging Kleine Kernen	1
- Algemene Waterschapspartij	1
- 50Plus	1
- VBNE (geborgde zetel)	2
- KvK (geborgde zetel)	3
- LTO (geborgde zetel)	3
Het dagelijks bestuur bestaat uit 4 heemraden en de dijkgraaf.	

Zuiveringsbeheer	
Rioolwaterzuiveringsinstallaties	13
Persleidingen	435 km
Gemalen	129
Te zuiveren afvalwater per jaar	ca. 66.000.000 m ³
Hoeveelheid slib per jaar	50.700 ton

Watersysteem	
Land	193.050 ha
Water	1.950 ha
Zwemwaterlocaties	17
Stedelijk gebied	23.500 ha
Hoofdwaterlopen	4.022 km
Gemalen	67
Stuwen	1.867
Primaire keringen	143 km
Regionale en overige niet primaire keringen	89 km

Financieel 2018	
Belastingopbrengst	€ 89,7 mln.
Jaarresultaat	€ 0,9 mln.
Investeringsvolume	€ 31,8 mln.

Inhoud

1. SAMENVATTING	5
1.1 VAN PERSPECTIEVENNOTA NAAR BEGROTING MET MEERJARENRAMING.....	5
1.2 FINANCIËLE ANALYSE OP HOOFDLIJNEN.....	6
2. PROGRAMMA'S	9
2.1 ALGEMEEN	9
2.2 PROGRAMMA VEILIGHEID.....	10
2.3 PROGRAMMA WATERSYSTEMEN.....	13
2.4 PROGRAMMA AFVALWATERKETEN	17
2.5 ALGEMENE DEKKINGSMIDDELEN EN ONVOORZIEN.....	22
3. VERPLICHTE PARAGRAFEN	23
3.1 UITGANGSPUNTEN EN NORMEN.....	23
3.2 LOPENDE EN VOORGENOMEN INVESTERINGEN	24
3.3 FINANCIERING	24
3.4 WEERSTANDSVERMOGEN - BESTEMMINGSRESERVES EN VOORZIENINGEN	25
3.5 WATERSCHAPSBELASTINGEN	28
3.6 INCIDENTELE BATEN EN LASTEN	30
3.7 KOSTENTOEREKENING.....	30
3.8 VERBONDEN PARTIJEN	31
3.9 BEDRIJFSVOERING	33
3.10 EMU-SALDO	36
4. EXPLOITATIE BEGROTINGEN	37
4.1 BEGROTING NAAR PROGRAMMA'S.....	37
4.2 BEGROTING NAAR KOSTENDRAGERS – TAKEN.....	38
4.3 BEGROTING NAAR KOSTEN- EN OPBRENGSTSOORTEN	39
BIJLAGE 1 STAAT VAN VASTE ACTIVA	40
BIJLAGE 2 BEREKENING VAN DE RENTEOMSLAG	41
BIJLAGE 3 VASTSTELLINGSBESLUIT	42

Voorwoord

Voor u ligt de Begroting 2018 met de meerjarenraming 2018-2021 van Waterschap Rijn en IJssel.

Deze begroting incl. de meerjarenraming is gebaseerd op een verdere uitwerking van de beleidsmatige en financiële kaders uit de Perspectievennota 2018-2021, zoals deze in de vergadering van het algemeen bestuur van 4 juli 2017 zijn vastgesteld. Structurele wijzigingen in de lasten en baten, genoemd in de Bestuursrapportage 2017-2, zijn in deze begroting verwerkt.

In 2018 zullen onze opgaven op het gebied van veiligheid en klimaat, energieneutraliteit en grondstofverwerking, schoon water, informatiemanagement en waterbewustzijn onze volle aandacht blijven vragen. Het betreft een brede agenda van werken, waarbij wij ons steeds meer als netwerkorganisatie opstellen. Dit vergt van ons een heldere communicatie over onze eigen mogelijkheden, maar ook het vermogen om de eigen agenda met die van andere stakeholders te verbinden. Daarbij spelen wij in op kansen die onze omgeving biedt, zowel lokaal, regionaal als landelijk. Achterhoekse gemeenten en de provincie Gelderland die met omgevingsvisies aan de slag gaan, samenwerking op de HUB Innofase bij Duiven en het verbinden van onze dijkversterkingsopgaven met ruimtelijke kwaliteit in Arnhem zijn hiervan enkele voorbeelden.

Voorafgaand aan de vaststelling van de PPN 2018-2021 is door het algemeen bestuur ingestemd met het voorstel over duurzaam financieel beleid. Het doel van dit beleid voor de middellange termijn is om de schuldumfang af te laten nemen tot 250% van de omvang van de begroting. Daarmee wordt die omvang vergelijkbaar met die van de andere waterschappen. Onderdeel van dit beleid is een jaarlijkse tariefstijging van 3% en het benutten van het te verwachten dividend van de Nederlandse Waterschapbank voor vermindering van de schuldumfang. Daarnaast worden ook andere instrumenten ingezet, waaronder het starten van de afschrijvingen in het jaar volgend op het jaar van realisatie van de investering. In de voorliggende begroting en meerjarenraming is de doorwerking van het duurzaam financieel beleid opgenomen.

De gunstigere economische omstandigheden hebben voorzichtig hun weerslag op de verwachte belastingopbrengsten. We zien een lichte toename van het aantal belastingeenheden (met uitzondering van een grote industriële lozer) in ons beheergebied. Het perspectief is dat de rente op financiering nog steeds historisch laag blijft en de economische activiteiten in de vorm van een grotere hoeveelheid te verwerken vervuilingseenheden de komende jaren zal toenemen. Desondanks zien we de kwijtschelding en de oninbare belastingen wel verder oplopen als gevolg van de nasleep van de crisis.

1. Samenvatting

1.1 Van perspectievennota naar begroting met meerjarenraming

In de Perspectievennota 2018-2021 (PPN) zijn de beleidsmatige en financiële kaders voor het komende begrotingsjaar verkend en gedefinieerd. De perspectievennota gaat hierbij uit van het geldende waterbeheerplan en van het bestuursakkoord "**Water verbindt**".

In de PPN is geconstateerd dat wij als waterschap een goede maatschappelijke en financiële uitgangspositie hebben en steeds meer in wisselwerking met onze omgeving staan. Mede vanuit die omgeving komen er nieuwe opgaven op ons af waarvoor een adequate organisatie nodig is. De ambities uit het waterbeheerplan en het bestuursakkoord blijven onverminderd overeind waarbij tegelijk op basis van de omgevingsontwikkelingen nadere prioriteiten zijn gesteld. Het gaat hierbij om veiligheid en klimaat, opgaven op het gebied van energieneutraliteit en grondstofverwerking, schoon water, informatiemanagement en waterbewustzijn. Deze opgaven liggen in lijn met het geldende waterbeheerplan.

De strategische inzet van het waterschap op deze thema's - zowel lokaal, regionaal en als in landelijke gremia - is in de afgelopen periode verhelderd en inmiddels zijn de aanzetten voor een programmatische aanpak uitgewerkt, wat onder andere tot uitdrukking komt in de reservering van gelden in de investerings- en de exploitatie ramingen. Op het vlak van het hoogwater-beschermingsprogramma, de digitalisering en basisregistraties (Geo-informatie) gaan de ontwikkelingen landelijk snel en zullen we op korte termijn wettelijk vereiste extra inspanningen moeten leveren. Dit komt met name tot uitdrukking in extra benodigde personele inzet.

In de perspectievennota zijn ook de financiële parameters voor de lasten en de belastinginkomsten herijkt. Voor de rentevoet, inflatie en personeelslasten zijn op basis van een omgevingsanalyse in de PPN de kaders gesteld. Deze zijn bij het opstellen van deze begroting en meerjarenraming opnieuw op actualiteit getoetst. De investeringsramingen voor de programma's Watersystemen, Veiligheid en Afvalwaterketen zijn t.b.v. de begroting in overeenstemming gebracht met de inzichten uit de Bestuursrapportage 2017-2.

Tot slot is de verwachte ontwikkeling van de omvang van de belastingeenheden opnieuw beoordeeld, gebaseerd op inzichten vanuit de eigen organisatie en prognoses van het gemeenschappelijk belastingkantoor GBLT.

Door in de afgelopen jaren nadrukkelijk op de lasten te sturen en rekening te houden met de verwachte ontwikkeling van de financieel-economische parameters, is het gelukt om in de perspectievennota een sluitende Begroting 2018 te presenteren voor zowel de taak Zuiveringsbeheer als de taak Watersysteembeheer. In de tussenliggende periode van PPN en Begroting 2018 hebben ontwikkelingen plaatsgevonden die op beide taken het resultaat hebben beïnvloed. In lijn met de verslaggevingsvoorschriften kunnen in de begroting en meerjarenraming daarom de volgende voortschrijdende inzichten ten opzichte van de PPN worden aangegeven.

Het gaat hierbij om:

- Het inramen van budget ten behoeve van klimaatadaptatie;
- Minder afdracht voor de garantieregeling door lagere VE's;
- Minder exploitatielasten op de rwzi Zutphen door de lagere VE's
- Meer kwijtschelding en oninbaar van belastinginkomsten;
- De VE's bedrijven worden naar beneden bijgesteld;
- De eenheden van de categorie ingezetenen worden licht naar boven bijgesteld;
- Inkomsten uit leges;
- Diverse kleinere afwijkingen t.o.v. de PPN.

Op basis van de PPN en de bovengenoemde ontwikkelingen is de thans voorliggende begroting met meerjarenraming uitgewerkt. Met deze begroting worden door het algemeen bestuur de budgetten, de investeringsvolumes en de tarieven vastgesteld voor het komende jaar. In de meerjarenraming toetsen we onze financiële positie aan het beleid van het waterschap voor de komende jaren.

1.2 Financiële analyse op hoofdlijnen

Alle ontwikkelingen leiden tot het onderstaand overzicht van 'baten, lasten, resultaat en onttrekking/toevoeging (bestemmings)reserves' voor het waterschap.

Voor het begrotingsjaar 2018 verwacht het waterschap een positief resultaat van € 0,9 mln. Dit resultaat zal, conform het algemeen bestuur besluit van 4 juli 2017, worden gebruikt voor de bestemmingsreserve *Duurzaam financieel beleid* (DFB). Deze bestemmingsreserve wordt gebruikt voor de afbouw van onze schuldpositie. In lijn met dit besluit worden de tarieven met 3% verhoogd ten opzichte van de 2017 tarieven.

bedragen in € 1.000

Taak	Baten	Lasten	Resultaat voor bestemming	Bestemmingsreserve DFB	Onttrekking / toevoeging reserves
Zuiveringsbeheer	46.428	45.597	831	831	0
Watersysteembeheer	43.320	43.290	30	30	0
Totaal	89.748	88.887	861	861	0

De voorgestelde tariefsverhoging leidt in 2018 voor beiden taken tot kostendekkende tarieven. Het positief resultaat is ontoereikend om maatregelen te nemen voor de schuld afbouw. Daarom wordt er voorgesteld dit resultaat aan de bestemmingsreserve DFB toe te voegen.

Zuiveringsbeheer

De belangrijkste ontwikkelingen voor deze taak zijn de belastingopbrengsten. De latere verwachte bedrijfsuitbreiding van een grote industriële lozer heeft een ongunstig effect op de baten door minder vervuilingseenheden. Het zuiveren van het verminderd aantal vervuilingseenheden heeft tezamen met de garantieregeling ook een effect op de bedrijfslasten, die daardoor lager zullen uitvallen dan aanvankelijk geraamd. De hogere kwijschelding en oninbare belastingen hebben een ongunstig effect op de baten. Hiernaast zijn er kleinere afwijkingen t.o.v. de PPN.

bedragen in € 1.000

PPN 2018-2021	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Baten	44.358	47.456	49.084	50.783	52.548
Lasten	42.942	45.871	44.043	45.162	45.653
Resultaat voor bestemming	1.416	1.585	5.041	5.621	6.895

Mutaties MJR en BURAP 2017-2

Baten	-1.031	-1.028	88	87	73
Lasten	-628	-274	767	891	1.071
Totaal mutaties	-403	-754	-679	-804	-998

MJR 2018-2021

	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Baten	43.327	46.428	49.172	50.870	52.621
Lasten	42.314	45.597	44.810	46.053	46.724
Resultaat voor bestemming	1.013	831	4.362	4.817	5.897

Toevoeging/onttrekking bestem.reserve	633	831	4.362	4.817	5.897
Resultaat na bestemming	380	0	0	0	0

Kostendekkendheid na bestemming	101%	100%	100%	100%	100%
--	------	------	------	------	------

Stand vrij inzetbare reserve per 01-01	844	1.224	1.224	1.224	1.224
Toevoeging/onttrekking reserve	380	0	0	0	0
Stand vrij inzetbare reserve per 31-12	1.224	1.224	1.224	1.224	1.224

Bestemmingsreserve DFB	633	1.464	5.826	10.643	16.540
-------------------------------	------------	--------------	--------------	---------------	---------------

De huidige raming voor de taak Zuiveringsbeheer toont vanaf 2017 een positief resultaat voor bestemming. Het verplichte weerstandsvermogen wordt met de verwachting van 2017 aangevuld tot het minimale niveau. Het resterende resultaat wordt aan de bestemmingsreserve DFB toegevoegd.

De verwachte positieve resultaten voor de komende jaren zullen ook aan de bestemmingsreserve worden toegevoegd ten gunste van de afbouw schuldpositie.

Watersysteembeheer

De belangrijkste ontwikkelingen bij deze taak zijn de belastingopbrengsten. De actualisatie van de verwachte kwijtschelding en oninbaarheid geven een ongunstig effect dan was aangenomen in de PPN. Dit wordt grotendeels gecompenseerd door een toename van het aantal ingezetenen op basis van de meest recente realisatiecijfers over 2017. De inkomsten uit leges hebben ook een gunstig effect op de baten. Bij de lasten worden budgetten voor klimaatadaptatie, juridische- en vergunningsprocessen geraamd. Hiernaast zijn er kleinere afwijkingen t.o.v. de PPN en wordt er scherp gelet op de lastenontwikkeling waardoor de lasten gelijk blijven aan de kaders van de PPN.

bedragen in € 1.000

PPN 2018-2021	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Baten	41.532	43.363	45.310	47.336	49.442
Lasten	41.511	43.293	42.600	43.684	44.663
Resultaat voor bestemming	21	70	2.710	3.652	4.779

Mutaties MJR en BURAP 2017-2

Baten	97	-43	-156	-152	-156
Lasten	94	-3	520	635	901
Totaal mutaties	3	-40	-676	-787	-1.057

MJR 2018-2021	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Baten	41.629	43.320	45.154	47.184	49.286
Lasten	41.605	43.290	43.120	44.319	45.564
Resultaat voor bestemming	24	30	2.034	2.865	3.722

Toevoeging/onttrekking bestem .reserve	24	30	2.034	2.865	3.722
Resultaat na bestemming	0	0	0	0	0

Kostendeckendheid na bestemming	100%	100%	100%	100%	100%
--	------	------	------	------	------

Stand vrij inzetbare reserve per 01-01	2.962	2.962	2.962	2.962	2.962
Toevoeging/onttrekking reserve	0	0	0	0	0
Stand vrij inzetbare reserve per 31-12	2.962	2.962	2.962	2.962	2.962

Bestemmingsreserve DFB	24	54	2.088	4.953	8.675
-------------------------------	-----------	-----------	--------------	--------------	--------------

De huidige raming voor de taak Watersysteembeheer toont vanaf 2017 een positief resultaat voor bestemming. Het weerstandsvermogen is op het minimale niveau en hoeft niet te worden aangevuld. Het resultaat wordt aan de bestemmingsreserve DFB toegevoegd. De verwachte positieve resultaten voor de komende jaren zullen ook aan de bestemmingsreserve worden toegevoegd ten gunste van de afbouw schuldpositie.

Kwijtschelding-oninbaar

Op basis van de realisatiecijfers over de afgelopen jaren is de kwijtschelding in de meerjarenraming opwaarts bijgesteld naar € 1,6 mln. in 2018. In de jaren daarna houdt deze gelijke tred met de verwachte tariefontwikkeling naar € 1,7 mln. in 2021.

Het afgelopen jaar is er door GBLT extra inspanning geleverd op het verminderen van de werkvoorraad aan openstaande vorderingen. Bij het afhandelen van deze vorderingen is gebleken dat gedeelte van deze vorderingen structureel niet meer inbaar is. Dit effect is verdisconteert in de ramingen. Voor oninbaar wordt uitgegaan van € 0,6 mln. in 2018 oplopend naar € 0,7 mln. in 2021 in lijn met de verwachte tariefontwikkeling.

Investeringsvolume

In de Perspectievennota 2018-2021 is het kader voor het netto investeringsvolume exclusief Vaarwegen voor 2018 vastgesteld op € 32,0 mln. Met de huidige inzichten wordt voor het begrotingsjaar 2018 een investeringsvolume van € 31,8 mln. geraamd. Dit als gevolg van kleine verschuivingen binnen de meerjarenraming van de programma's Afvalwaterketen en Veiligheid.

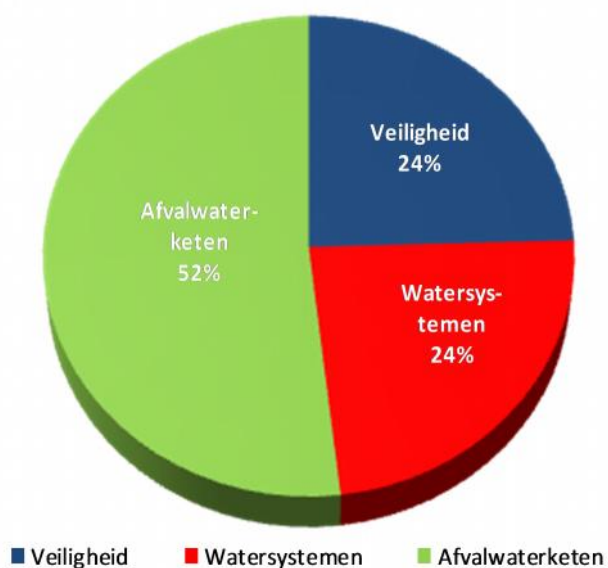
bedragen in € 1.000

Investeringsvolume per programma	Begroting 2017	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Veiligheid	8.210	7.800	7.810	7.770	9.210	7.665
Watersystemen	6.000	6.500	7.500	8.400	8.700	8.400
Afvalwaterketen	17.500	12.740	16.485	16.035	11.820	19.605
Totaal programma's	31.710	27.040	31.795	32.205	29.730	35.670
Vaarwegen	0	258	553	1.264	402	0
Totaal programma's incl. Vaarwegen	31.710	27.298	32.348	33.469	30.132	35.670

Een groot deel van de investeringsvolume van het programma Veiligheid is de bijdrage aan het landelijke Hoogwaterbeschermingsprogramma (€6,2 mln. in 2018).

De investeringsvolumes per programma (exclusief Vaarwegen) weergegeven in een taartdiagram.

Investeringsvolume 2018

2. Programma's

2.1 Algemeen

Op basis van de Watervisie 2030, het bestuursakkoord 'Water verbindt' uit 2015 en het Waterbeheerplan 2016-2021 werkt het waterschap aan de opgaven van de toekomst. Wij hebben als waterschap een goede maatschappelijke en financiële uitgangspositie en staan steeds meer in wisselwerking met onze omgeving. Mede vanuit die omgeving komen er nieuwe opgaven op ons af waarvoor een adequate organisatie nodig is.

Verkiezingen en investeringsagenda

De waterschappen, provincies en gemeenten hebben dit voorjaar voor het eerst een gezamenlijke investeringsagenda gepresenteerd en aangeboden aan de kabinetsformateur. Centraal hierin staan de thema's energietransitie, klimaatadaptatie en het uitbouwen van een circulaire economie. De decentrale overheden willen hun jaarlijkse investeringen van € 28 miljard inzetten voor deze opgaven. Ze vragen het nieuwe kabinet om hierin mee te investeren en om knelpunten in wet- en regelgeving weg te nemen.

Na de recente Tweede Kamerverkiezingen volgen in maart 2018 de gemeenteraadsverkiezingen. Wij streven ernaar om de waterthema's en verbindingen met andere opgaven goed bij de politieke partijen naar voren te brengen en hier ook tijdens de collegeformaties in ons beheergebied aandacht voor te vragen.

Klimaatbeleid en ruimtelijke adaptatie

In het kader van het nationale Deltaprogramma is afgesproken om als overheden fasegewijs invulling te geven aan de omgang met klimaatverandering. De eerste mijlpaal is om dit in 2020 geborgd te hebben in het beleid en in het handelen van alle betrokkenen. De tweede mijlpaal is dat in 2050 sprake is van een klimaatbestendige inrichting.

De extra opgave voor klimaatverandering voor de waterschappen is berekend op € 500 mln. in totaal. De waterschappen willen deze extra opgave samen met het Rijk in 2025 gerealiseerd hebben, wat een jaarlijkse investering betekent van € 60 mln. In 2017 wordt de landelijke strategie verder uitgewerkt in een Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie. Wij sluiten als waterschap aan bij dit uitvoeringsprogramma door het uitwerken van een eigen strategie en programma.

Najaar 2017 is het Deltaplan ruimtelijke adaptatie (DRPA) gepresenteerd. Dit plan valt onder het landelijke deltaprogramma. Het DRPA moet een nieuwe stimulans vormen om de doelen van de Deltabeslissingen te realiseren. Het plan richt zich met name op het organiseren en ondersteunen van regionale partijen bij een door hen te coördineren aanpak van ruimtelijke adaptatie, waarbij knelpunten vanuit een gedeeld eigenaarschap worden opgepakt. Het DRPA is een concrete aanleiding om het onderwerp klimaatadaptatie te agenderen en de samenwerking op dit onderwerp in onze regio verder te brengen.

Energie en grondstoffen

Om mee te werken aan de energietransitie zijn de waterschappen in 2016 een 'Green Deal Energie' aangegaan met het ministerie van IenM en hebben zich daarmee gecommitteerd aan het streven om in 2025 energieneutraal te worden. Deze ambitie is vervolgens bestuurlijk bekrachtigd in onze eigen Duurzaamheidsstrategie. In deze strategie is opgenomen dat het waterschap streeft naar een 100% duurzaam waterschap waarbij het denken vanuit een circulaire economie leidend is. Dit betekent dat ons waterschap zuinig omgaat met energie en dat we de energie die we nodig hebben zelf duurzaam gaan opwekken. Het uitvoeringsplan hiervoor is begin 2017 nader uitgewerkt met als uitkomst dat inzet op windenergie in ons beheergebied prioriteit gaat krijgen.

2.2 Programma Veiligheid

Het waterschap heeft de afgelopen jaren intensief meegewerkt aan de ontwikkeling van het nationale Deltaprogramma. Vanuit dit programma werken we de komende jaren verder aan het op orde krijgen van de dijken, aan een passende ruimtelijke inrichting en aan een adequate crisisbeheersing. Concreet gaat het hierbij om een uitwerking van de zgn. deltabeslissing Waterveiligheid en de deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie. Dit doen we samen met Rijkswaterstaat, de provincies, de veiligheidsregio's en gemeenten. In 2017 is de nieuwe Waterwet van kracht geworden, waarin de nieuwe dijknormen zijn opgenomen. Het waterschap bereidt zich verder voor op deze normering.

Het waterbeheerplan geeft voor het thema Waterveiligheid uitwerking aan ons beleid in termen van 'meerlaagse veiligheid':

- laag 1 preventie: primaire en regionale waterkeringen;
- laag 2 ruimtelijke inrichting;
- laag 3 crisisbeheersing.

Ons bestuursakkoord 'Water verbindt' legt voor de primaire waterkering dijkkring 48 (dijk rond de Liemers die doorloopt tot bij Bislich in Duitsland) een duidelijk accent bij de afstemming met de Duitse partners.

Doelstellingen meerjaren periode (WAT)

Focus programma 'Veiligheid' in 2018:

1. Realiseren verbeteropgaven uit de derde toetsing en uitvoeren eerste beoordeling (voorheen: vierde toetsing) voor de primaire keringen.
2. Voorbereiden op de gevolgen van nieuwe (gedifferentieerde) normen voor de dijken.
3. Implementeren van geharmoniseerde bedrijfsprocessen in het kader van de Zorgplicht.
4. Continue instandhouding van de waterkeringen door beheer en onderhoud.
5. Versterken van de samenwerking met gebiedspartners door in te spelen op hun initiatieven.
6. Onderzoek naar sterkte en risico's grensoverschrijdende dijkkring 48 (Duitsland).
7. Overleg met de riviergemeenten over de uitwerking van het Deltaprogramma.
8. Kwaliteitsborging dijkbewaking door uitvoeren 'Opleiding- en Oefenplan'.

2.2.1 Primaire keringen (laag 1)

We beheren, onderhouden en verbeteren de primaire waterkeringen overeenkomstig met het wettelijk vereiste beschermingsniveau.

Doelstellingen Begroting 2018 (WAT)

Verkenningen en uitvoering van versterkingsopgaven, implementatie geharmoniseerde bedrijfsprocessen, verdere voorbereiding op consequenties nieuwe normering.

Maatregelen (HOE)

-) Uitvoeren van de verkenningen van de dijkverbeteringen uit de derde toetsing (mee koppel kansen HWBP: Grutbroek Doetinchem, Rijnkade Arnhem).
-) Uitvoeren HWBP dijkverbetering Twentekanaal Zutphen/Gorssel en RIDS Zutphen-gebied.
-) Vertalen van de resultaten grensoverschrijdend onderzoek "Overstromingsrisico grensoverschrijdende dijkringen Niederrhein" Dit onderzoek wordt begin 2018 opgeleverd. We verkrijgen daarmee inzicht in de grensoverschrijdende overstromingsrisico's van dijkkring 48 en de daarvoor benodigde maatregelen.
Verkrijgen beter inzicht in de overstromingskansen (sterkte en hoogte) van de Duitse dijken in de huidige situatie (2015), in de situatie na afronding van de voorgenomen maatregelen aan Duitse en Nederlandse zijde (2025) en op de lange termijn in het licht van toekomstige ontwikkelingen (2050). En we krijgen inzicht in wat de nieuwe Nederlandse normering voor de beide dijkringen betekent, inclusief de Duitse delen. Wat is het overstromingsrisico in de huidige situatie en welk niveau is nodig voor het behalen van de Nederlandse waterveiligheidsdoelen. De studie heeft een doorlooptijd van drie jaar en wordt begeleid door de Duits-Nederlandse Arbeitsgruppe. Op basis van de studie zal de zogenaamde 'Gemeenschappelijke verklaring', die de basis vormt voor de samenwerking tussen Nederland en Noordrijn-Westfalen op het gebied van hoogwater geactualiseerd. Dit is voorzien in 2018.
-) De komende beoordelingsronde (2017-2023) is de eerste landelijke beoordeling van de waterveiligheid volgens de nieuwe norm die op 1 januari 2017 wordt vastgesteld. Het type norm wijzigt van een overschrijdingskansbenadering naar een overstromingskansbenadering. In 2018 willen we het meest urgente dijktraject 48-1 beoordelen.

-) Implementeren geharmoniseerde werkprocessen Zorgplicht: In 2018 wordt verder gewerkt aan de zogenaamde tijdlijn van de ILT implementatie: enkele highlights: de beleidsregels en de keur zullen worden geactualiseerd, het kennismangement (het geheel van opleidingen) zal worden uitgewerkt en het onderhoudsplan waterkeringen wordt vernieuwd. Naast het invulling geven aan nieuwe ontwikkelingen is het minstens zo belangrijk het bestaande areaal waterkeringen op sterkte te houden door middel van onder meer adequate vergunningverlening, inspectie en onderhoud maar ook een goede informatieborging en geactualiseerde legger.

2.2.2 Regionale keringen (laag 1)

We beheren, onderhouden en verbeteren de regionale waterkeringen overeenkomstig met het wettelijk vereiste beschermingsniveau.

Doelstellingen Begroting 2018 (WAT)

Instandhouding van de regionale keringen en het verkennen van het passende beschermingsniveau van de kering die Tuindorp beschermd.

Maatregelen (HOE)

-) In 2018 werken we de bestuurlijke besluiten over Tuindorp verder uit. In de tweede helft van 2017 wordt het resultaat van de verkenning naar de regionale kering Tuindorp, en het resultaat van het bestuurlijk gesprek met gemeente en provincie, aan het college ter besluitvorming voorgelegd.
-) In 2018 voeren we een eerste inventarisatie uit naar overstromingsrisico's in een aantal (pilot) gebieden met niet-genormeerde keringen

2.2.3 Ruimtelijke inrichting (laag 2)

Ruimtelijke aanpassingen kunnen bijdragen aan het voorkomen van een overstroming of wateroverlast en het beperken van eventuele gevolgen. Ook kunnen inwoners, bedrijven, instanties en organisaties vanuit hun eigen situatie een bijdrage leveren aan waterveiligheid.

Doelstellingen Begroting 2018 (WAT)

Het verder oriënteren op de juiste wijze van betrekken van gemeenten en ingelanden om het risicobewustzijn voor hoogwater te vergroten. Het actualiseren van de voorkeursstrategie rivieren.

Maatregelen (HOE)

-) In het Deltaprogramma worden de rivier verruimende maatregelen voor de termijn 2030-2050 in samenhang met dijkversterkingen gekozen en geprogrammeerd. Rijk en regio werken hiervoor samen een aanpak uit, onder de noemer Ambitie Rivieren. In het voorjaar van 2018 wordt hierover een bestuursovereenkomst gesloten over de verdere uitwerking van het samenspel van rivierverruiming en dijkversterking. Deze bestuursovereenkomst behelst de planning en financiering van het eerste deel (periode 2030 – 2050) van de maatregelen uit de voorkeursstrategie.

2.2.4 Crisisbeheersing (laag 3)

Voor een goede crisisbeheersing van een hoogwater-situatie is een "fitte" crisisorganisatie nodig, die tijdens de crisis in goede verbinding staat met alle andere betrokken partijen. We streven daartoe uniformiteit na, samen met collega waterschappen en betrokken partijen in planvorming en opleiden, trainen en oefenen.

Doelstellingen Begroting 2018 (WAT)

Voldoende voorbereiden, opleiden, trainen en oefenen, om bij (dreigend)hoog water gesteld te staan.

Maatregelen (HOE)

-) Continueren van de benodigde werkzaamheden t.b.v. een adequaat inzetbare dijkbewakingsorganisatie, waaronder o.a. het uitvoeren van opleidingen, trainingen en oefeningen.
-) Professionaliseren informatievoorziening waaronder uitrol gebruik operationele omgeving Landelijk crisismanagementsysteem (LCMS).
-) Continueren samenwerking werkgroep hoog water.

2.2.5 Prestatie indicatoren programma Veiligheid

Doelstelling	Indicator	Stand per 31-12-2018	Stand per 31-12-2021
voorkomen van overstromingen	km's primaire kering die voldoen aan de vigerende norm (totaal 144 km)	138	140
	km's primaire kering getoetst aan de nieuwe norm (totaal 144 km)	27	100
	km's regionale kering die voldoen aan de vigerende norm (totaal 40 km)	39	40
een effectieve crisisorganisatie	% van (relevante) criteria uit de landelijke zelftoetsing crisisbeheersing waaraan is voldaan	87	100

2.2.6 Lastenraming

Exploitatie:

Onderstaande tabel geeft de totale exploitatielasten van het programma weer.

Totale kosten programma Veiligheid

bedragen in € 1.000

	Begroting 2017	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Rente en afschrijving	3.001	2.668	3.009	3.285	3.657	3.994
Toegerekende salarissen	1.461	1.461	1.584	1.632	1.680	1.731
Directe kosten	1.498	1.498	1.517	1.542	1.567	1.595
Totaal lasten	5.960	5.627	6.110	6.459	6.904	7.320

Kapitaal opbrengsten	-4	-4	-3	-3	-3	-2
Directe opbrengsten	-9	-9	-9	-9	-9	-9
Totaal baten	-13	-13	-12	-12	-12	-11

Saldo programma (PPN)	5.947	5.614	6.098	6.447	6.892	7.309
------------------------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------

Mutaties MJR en BURAP 2017-2

Netto lasten		-129	91	151	338	536
---------------------	--	-------------	-----------	------------	------------	------------

Totaal verwachte kosten Veiligheid

Saldo programma (MJR)	5.947	5.485	6.189	6.598	7.230	7.845
------------------------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------

Investerings:

In de onderstaande tabel is het geraamde bruto/netto investeringsbedrag per clustering weergegeven. Tevens wordt er een doorkijk gegeven voor de meerjarenraming.

Tabel geraamde investeringen programma Veiligheid

bedragen in € 1.000

	Begroting 2017	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
1. Zorgplicht en instandhouding	500	860	730	800	650	500
2. Toetsing en dijkverbetering	3.010	3.290	2.920	13.610	19.325	13.100
3. Deelname in HWBP	6.800	6.500	6.200	5.000	6.200	5.400
4. Bedrijfsvoering		100	90	200	50	50
Saldo programma bruto	10.310	10.750	9.940	19.610	26.225	19.050
Cofinanciering	-2.100	-2.950	-2.130	-11.840	-17.015	-11.385
Investeringsvolume netto	8.210	7.800	7.810	7.770	9.210	7.665

2.3 Programma Watersystemen

Het programma Watersystemen is gericht op instandhouding van het bestaande watersysteem en de uitvoering van de diverse beleidsopgaven. De maatschappelijke doelen, die hiermee gediend worden, zijn tweeledig. Ten eerste het bieden van een veilig en robuust watersysteem dat de risico's voor het gebied, nu en in de toekomst, ten aanzien van wateroverlast en extreme droogte zoveel als mogelijk beperkt (klimaatadaptatie). Ten tweede het maken van een slag in o.a. waterkwaliteit en ecologie (KRW), peilbeheer (GGOR), en realisatie van natte ecologische verbindingzones. Daarnaast wordt er (mede) invulling gegeven aan recreatieve beleving (zowel stedelijk als landelijk) en cultuurhistorie.

Het waterbeheerplan geeft voor de thema's Voldoende en voor Schoon uitwerking aan ons beleid voor:

- voldoende water: normale, te droge en te natte omstandigheden; kades;
- schoon water: ecologische en chemische kwaliteit, en kwaliteit voor specifieke wateren.

Het bestuursakkoord legt hierbij accenten op de praktische doorwerking van de ontwikkelende kennis en inzichten over het opvangen van klimaateffecten en over de waterkwaliteit. Deze kennis en inzichten verwerven we onder meer via pilotprojecten, die we zowel in het landelijk gebied (i.s.m. landbouw) als ook in stedelijk gebied (i.s.m. gemeenten) willen uitvoeren.

Doelstellingen meerjaren periode (WAT)

Focus programma 'Watersystemen' in 2018:

Beleid

1. Klimaatadaptatie
2. Schoon Water
3. Voortgang en ambities KRW

Kennis

4. Vervolgstrategie Uitkomsten 2e toetsingsonderzoek (risico's wateroverlast)
5. Onderzoek en analyses ten behoeve van programma Schoon Water

Uitvoering

6. Voortgang uitvoering van projecten t.b.v. verbetering waterkwantiteit (GGOR, ZON) en waterkwaliteit (Kaderrichtlijn Water)
7. Uitvoering wateropgaven in stedelijk gebied

2.3.1 Watersystemen Beleid

Doelstellingen Begroting 2018 (WAT)

1. Klimaatadaptatie
2. Schoon Water
3. Voortgang en ambities KRW

Maatregelen (HOE)

1. Uitwerken in implementeren van de klimaatstrategie.
2. Uitwerken beleid voor stoffen en belastingen in 'emissiebeheerplan'.
3. Voorbereiden en uitvoeren Midterm-review KRW.

2.3.2 Watersystemen Kennis

Doelstellingen Begroting 2018 (WAT)

4. Vervolgstrategie Uitkomsten 2e toetsingsonderzoek (risico's wateroverlast)
5. Onderzoek en analyses ten behoeve van programma Schoon water

Maatregelen (HOE)

4. Het project Toetsing Normering is inhoudelijk nagenoeg afgerond en de voorbereidingen van het bestuurlijke traject, waarbij de resultaten van de Toetsing Normering ter visie worden gelegd, zijn inmiddels gestart. Het project heeft veel inzichten gebracht, die binnen de organisatie verder dienen te worden opgepakt. De belangrijkste daarvan zijn:
  -) De in beeld gebrachte aandachtspunten dienen verder te worden uitgewerkt naar maatregelen.

- J) Het project heeft ook kennis-inzichten gebracht ten aanzien van klimaat, begroeiing en bagger. Deze inzichten dienen nader geduid te worden. Bekeken moet worden of deze inzichten enerzijds kunnen worden vertaald naar praktische inzichten of richtlijnen voor het operationeel beheer en onderhoud en anderzijds zou bekeken moeten worden of de inzichten leiden tot aanpassing van beleid of aanpak op strategisch niveau (bijv. risico-gestuurd maaibeheer).
  - J) Voorts zijn in het onderzoek veel gegevens gebruikt en toegepast voor de gebruikte modellen. Daarin zijn o.a. ontbrekende gegevens in o.a. de legger/beheerregister naar voren gekomen. De actualisatie van de basisgegevens en archivering van de gebruikte modellen (o.a. voor toekomstig gebruik) vraagt nog de nodige inspanning van de hydrologen van K&A.
  - J) Uitwerking naar 'Monitoring wateroverlast'. Op dit moment kennen we een meetnet van waterstanden en afvoeren en een meldingssysteem voor wateroverlast. Het is wenselijk om beide systemen te integreren en op elkaar af te stemmen, zodat het mogelijk wordt om inundaties beter te kunnen duiden. Op die manier wordt het mogelijk om niet alleen de oorzaak van een inundatie te achterhalen (korte heftige bui, langdurige bui, onderhoud, inrichting), maar ook om een beeld te krijgen van de maatschappelijke impact (grootte van opgetreden schade, verzekerbaarheid etc.).
5. In de Atlas van de waterkwaliteit is de kennisbehoefte benoemd om de komende jaren stappen te kunnen maken in gewenste inzichten als basis voor de goede maatregelen op de goede plek.

2.3.3 Watersystemen Uitvoering

Doelstellingen Begroting 2018 (WAT)	
6.	Vorbereiden en uitvoeren van projecten t.b.v. verbetering waterkwantiteit (GGOR, ZON) en waterkwaliteit (Kaderrichtlijn Water)
7.	Uitvoering wateropgaven in stedelijk gebied
Maatregelen (HOE)	
6.	Vanuit waterkwantiteit en waterkwaliteit zijn diverse projecten in 2018 in voorbereiding, bijvoorbeeld de Berkel traject Lochem-Almen, Stapsteen Drempt, Schipbeek Nieuwe Sluis, Blauwe Knooppunten en 5 N2000/PAS-gebieden (Provincie is trekker, WRIJ doet waterhuishoudkundige advies en proces). Voor de KRW-projecten Beekherstel Winterswijk Oost en Stapsteen DOP Drempt zal uitvoering in 2018 starten en in 2019 gereedkomen. Voor de GGOR-projecten Hallerlaak en Osink Bemersbeek zal de uitvoering in 2018 gereedkomen.
7.	Vorbereiden en uitvoeren van maatregelen in het stedelijk gebied van o.a. Westervoort en Rheden.

2.3.4 Prestatie indicatoren programma Watersystemen

Doelstelling	Indicator	Stand per 31-12-2018	Stand per 31-12-2021
een doeltreffend en doelmatig waterbeheer gericht op optimaal functiegebruik	omvang beheergebied (ha) waarvoor de geplande GGOR-maatregelen zijn uitgevoerd	10.496	51.095
realisatie GGOR in natuurgebieden	ha's uitvoering hydrologische herstelprojecten waterschap in N2000 gebieden (voor zover door de provincie obstakelvrij gemaakt)	4.962	13.595
schade door droogte voorkomen	Nog te ontwikkelen PI over voortgang klimaatadaptatiemaatregelen	p.m.	p.m.
voorkomen van wateroverlast en schade	% gebied dat voldoet aan regionale normen wateroverlast (waarden bekend begin 2016)	p.m.	p.m.
een goede ecologische kwaliteit van het oppervlaktewater	aantal waterlichamen dat voldoet aan het GEP; waarden/doelen voor de drie biologische groepen (totaal 36 waterlichamen)	1	24
	aantal waterlichamen dat voldoet aan de normen voor 'specifiek verontreinigende stoffen'	0	21
	aantal waterlichamen dat voldoet aan de normen voor stikstof en fosfaat (BOS)	28	28
	km's waterlichaam / watergang waar de geplande maatregelen zijn uitgevoerd	5,3	35

Doelstelling	Indicator	Stand per 31-12-2018	Stand per 31-12-2021
	aantal aangelegde vispassages of opgeheven visbarrières	2	24
	km's watergangen met functie natte EVZ waar de geplande maatregelen zijn uitgevoerd	5,3	30
	km's watergangen met functie SED waar de geplande maatregelen zijn uitgevoerd	5,3	17
	km's watergangen met functie HEN waar de geplande maatregelen zijn uitgevoerd	2,2	5
een chemische waterkwaliteit die aansluit bij ecologie en gebruik	aantal waterlichamen dat voldoet aan de normen voor prioritair stoffen	0	10
een goede specifiek benoemde kwaliteit voor o.a. zwemwater	aantal zwemwateren dat voldoet aan de Europese kwaliteitsklasse 'aanvaardbaar'	19	17

2.3.5 Lastenraming

Exploitatie:

Onderstaande tabel geeft de totale exploitatielasten van het programma weer.

Totale kosten programma Watersystemen

bedragen in € 1.000

	Begroting 2017	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Rente en afschrijving	9.270	9.033	9.055	8.954	8.972	8.895
Toegerekende salarissen	12.754	12.754	13.824	14.239	14.666	15.106
Directe kosten	14.073	14.661	14.655	15.157	15.412	15.695
Totaal lasten	36.097	36.448	37.534	38.350	39.050	39.696
Kapitaal opbrengsten	-225	-238	-222	-2.080	-2.139	-2.220
Directe opbrengsten	-115	-315	-117	-118	-120	-122
Totaal baten	-340	-553	-339	-2.198	-2.259	-2.342
Saldo programma (PPN)	35.757	35.895	37.195	36.152	36.791	37.354
Mutaties MJR en BURAP 2017-2						
Netto lasten		224	-94	370	298	365
Totaal verwachte kosten Watersystemen						
Saldo programma (MJR)	35.757	36.119	37.101	36.522	37.089	37.719

Toelichting mutaties vanuit de begroting en meerjarenraming;

De lasten gaan omhoog door o.a. het inramen van budget voor klimaatadaptatie, juridische- en vergunningsprocessen en diverse kleinere afwijkingen t.o.v. de PPN.

Investerings:

In de onderstaande tabel is het geraamde bruto/netto investeringsbedrag per clustering weergegeven. Tevens wordt er een doorkijk gegeven voor de meerjarenraming.

Tabel geraamde investeringen programma Watersystemen*bedragen in € 1.000*

	Begroting 2017	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
1. Systeem op orde	3.000	3.000	3.000	3.200	3.200	3.200
2. Systeem Klimaatrobust	3.000	2.900	2.900	5.500	5.600	6.000
3. Systeem Schoon	1.900	2.400	4.100	4.700	4.900	4.800
4. Stedelijk Water	550	450	600	850	250	400
5. Bedrijfsvoering	400	600	400	600	500	500
Saldo programma bruto	8.850	9.350	11.000	14.850	14.450	14.900
Cofinanciering	-2.850	-2.850	-3.500	-6.450	-5.750	-6.500
Totaal programma netto	6.000	6.500	7.500	8.400	8.700	8.400

Toelichting investeringen;

-) Binnen het thema Systeem op orde wordt in 2018 een groot deel van het baggerwerk Stedelijk Water Doetinchem uitgevoerd. Daarnaast worden enkele grote kunstwerken in de Schipbeek en Baakse Beek gerenoveerd. Tevens wordt er jaarlijks € 0,8 mln. voor tractie en € 0,2 mln. voor bedrijfswagens geïnvesteerd.
-) Binnen het thema Systeem Klimaat robuust wordt in 2018 gestart met de uitvoering van de optimalisatie van de watersystemen van Lichtenvoorde, de Buurserbeek en de Zoddebeek. Daarnaast zal in 2018 de uitvoering van de GGOR projecten Hallerlaak en Osink Bemersbeek gereedkomen en wordt er gewerkt aan de voorbereiding van de vijf N2000/PAS-gebieden.
-) Binnen het thema Systeem Schoon worden in 2018 enkele herinrichtingsprojecten gestart. Het betreft o.a. de projecten Beekherstel Winterswijk Oost en Stapsteen DOP Drempt. Tevens worden projecten voorbereid, te weten de Berkel traject Lochem-Almen, Schipbeek Nieuwe Sluis en de Blauwe Knooppunten met RWS.
-) Binnen het thema Stedelijk water worden in o.a. Westervoort en Rheden waterkwaliteitspoormaatregelen voorbereid en uitgevoerd. Daarnaast worden bijdragen conform de Stimuleringsregeling Stedelijk gebied uitbetaald aan diverse gemeenten.

2.4 Programma Afvalwaterketen

De afvalwaterketen is de laatste jaren sterk in beweging. Het accent ligt - naast het zorgen voor een goed zuiveringsproces, steeds meer op winning van energie en grondstoffen. Ook het in de hand houden van lasten en de verduurzaming van de keten door inzet op samenwerking in de hele afvalwaterketen, is inmiddels goed op gang gekomen. Het waterschap stelt zich in deze ontwikkelingen proactief op, neemt waar mogelijk initiatieven en is voor zowel het bedrijfsleven als de medeoverheden een gedegen gesprekspartner als het gaat om de verdere ontwikkeling van de waterketen.

Het waterbeheerplan geeft voor het thema Afvalwaterketen uitwerking aan ons beleid voor:

- inzameling, transport en zuivering van afvalwater;
- een effectieve en efficiënte (afval)waterketen;
- winnen van energie en grondstoffen.

Het bestuursakkoord legt hierbij het accent op duurzaamheid en de bijdrage van het waterschap aan een circulaire economie. Door ook in de afvalwaterketen de kansen hierop verder te benutten werkt het waterschap bijvoorbeeld mee aan uitvoering van het Gelders Energie Akkoord en landelijk aan de Energie- en Grondstoffenfabriek.

Doelstellingen meerjaren periode (WAT)

Het waterschap transporteert en zuivert afvalwater en draagt daardoor bij aan een schoon watersysteem en een goede volksgezondheid en klimaatbestendige afvalwaterketen.

Focus programma 'Afvalwaterketen' in 2018:

In de ontwikkeling van het programma 'Afvalwaterketen' krijgen 6 onderwerpen focus. Deze onderwerpen zijn ondergebracht in 6 deelprogramma's:

- Renovatie en vervanging.
- Emissie-eisen
- Planvorming afvalwaterketen
- Slibstrategie
- Energie
- Grondstoffen

2.4.1 Inzameling, transport en zuivering van afvalwater

Huishoudens en bedrijven in het beheergebied van Waterschap Rijn en IJssel voeren hun afvalwater aan via gemeentelijke rioolstelsels (inzameling) op de 127 rioolgemalen en 13 rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's). Voor het transport van het afvalwater heeft het waterschap ca. 435 km transportleiding in beheer. Het zuiveren van afvalwater produceert zuiveringsslib; vijf RWZI's ontwateren dit slib.

Doelstellingen Begroting 2018 (WAT)

Het waterschap transporteert en zuivert afvalwater en draagt daardoor bij aan een schoon watersysteem en een goede volksgezondheid en klimaatbestendige afvalwaterketen.

Maatregelen (HOE)

Renovatie en vervanging

Vervangingsinvesteringen hebben tot doel om de zuiveringstechnische werken in goede conditie te houden en daarmee de gewenste operationele doelstellingen op korte en lange termijn te kunnen behalen. In 2018 werken we concreet aan de volgende onderwerpen:

- Procesautomatisering op RWZI's en rioolgemalen.
- Renovaties elektrische installaties (i.c.m. met uitrol procesautomatisering)
- Verleggen van persleidingen langs de A12 i.v.m. aansluiting op A15 (ViA15)
- Biogasveiligheid
- Vervanging slibontwatering RWZI Olburgen
- 3e fase aanpassing afvalwatersysteem Doetinchem (Europaweg)
- Renovatie 10 rioolgemalen Nieuwgraaf

Emissie-eisen

De afgelopen jaren is de aandacht voor zogenaamde 'nieuwe probleemstoffen' toegenomen. Het gaat hierbij om hormoonverstorende stoffen, medicijnresten en andere micro verontreinigingen. Er is meer onderzoek naar effect van deze stoffen op het aquatische milieu en besef neemt toe er maatregelen nodig zijn voor een goede bescherming van mens, dier en (drink)waterkwaliteit. De aard en omvang hiervan is nog niet goed bekend, maar deze zullen zeker een lastenverhogend effect hebben.

In 2018 gaan we verder met het in kaart brengen de omvang van het probleem, mogelijke maatregelen en de effecten op duurzaamheid en lasten. Daarmee geven we verder vorm aan de discussie.

Verder blijven we actief deelnemen in landelijke werkgroepen om zo het (landelijk) beleid te beïnvloeden maar ook om een eigen aanpak uit te kunnen zetten. Vertrekpunt is om in eerste instantie de focus te leggen op maatregelen aan de bron. Kosten intensieve maatregelen op RWZI's worden pas overwogen als andere maatregelen niet voldoende bijdragen aan de oplossing van dit probleem of beduidend goedkoper zijn. Komende jaren wordt duidelijker wat de opgave is om de risico's van nieuwe stoffen in het watersysteem te beperken en wat het perspectief is van de bronmaatregelen.

Ook in het thema 'schoon water' worden belangrijke discussies gevoerd, waarbij we vanuit het programma Afvalwaterketen nadrukkelijk input leveren. Zowel voor 'nieuwe stoffen' als voor 'schoon water' voorzien we geen investeringen in de planperiode.

2.4.2 Effectieve en efficiënte (afval)waterketen

Het waterschap beheert de afvalwaterketen zodat aan de doelstellingen wordt voldaan en het dus effectief is. Onderdeel van het beheer is de afweging waar (financiële) middelen worden ingezet en dus efficiënt is.

Doelstellingen Begroting 2018 (WAT)

De afgelopen periode is gewerkt aan de ambitie vanuit het Bestuursakkoord Water om de doelmatigheid in de afvalwaterketen te vergroten. Dat moet leiden tot lastenvermindering voor waterschappen en gemeenten. In de praktijk blijkt dat de doelmatigheid van de afvalwaterketen sterk wordt beïnvloed door o.a. weersextremen en demografische ontwikkelingen. Om op deze ontwikkelingen te kunnen anticiperen, stellen we samen met gemeenten afvalwaterplannen op. Daarin wordt een visie opgenomen over hoe de toekomstige keten er voor een bepaalde zuiveringskring uit zal zien.

Het verwerken van zuiveringsslib is een grote lastenpost voor het waterschap. Op basis van slibstrategie zijn de komende tijd investeringen nodig in nieuwe technieken om de slibhoeveelheden te reduceren en duurzame routes voor de toekomst veilig te stellen. De omvang en het tempo zijn afhankelijk van keuzes die gemaakt zijn bij de effectuering van de slibstrategie.

Maatregelen (HOE)

Planvorming afvalwaterketen

Samen met de afvalwaterketenpartners werken we aan een effectieve en efficiënte afvalwaterketen met als uitgangspunt de afspraken uit het Bestuursakkoord Water (BAW). We voeren samen met de partners afvalwaterketenstudies en optimalisatiestudies (OAS) uit, kijken naar foutieve aansluitingen, sanitatie in het buitengebied, sluiten afvalwaterakkoorden af en werken samen in afvalwaterteams. In de benadering van de partners ontwikkelen we een meer integrale opzet (WRIJ-breed en niet separaat vanuit de programma's) waar ook een andere manier van bevragen bij hoort.

Slibstrategie

In 2018 onderzoeken we nieuwe technieken om de slibhoeveelheden te reduceren en duurzame routes voor de toekomst veilig te stellen. We werken businesscases verder uit (pilot Themista® Ephyra®) om te investeren in technieken die zichzelf terugverdienen. De samenwerking op Innofase op gebied energie (warmte en elektriciteit, smart grid) is een belangrijke kans voor het waterschap die een nadere uitwerking krijgt.

Tot en met 2018 hebben we een contract voor de verwerking van zuiveringsslib. Eind 2017 besluit het AB over de wijze waarop we daarna het slib verwerken. Bij het opstellen van de begroting zijn daarvoor 2 sporen in beeld: een contract met een afnemer van ontwaterd slib, of een contract met een afnemer van gedroogd slib. Onderdeel van dat laatste spoor is het drogen van slib. Als voor dat spoor gekozen wordt, ligt de focus in 2018 op de ontwikkeling van dat drogen. In de investeringsraming is rekening gehouden met de realisatie van een slibdroger.

2.4.3 Winnen van energie en grondstoffen

Het waterschap realiseert een duurzame bedrijfsvoering met minimaal gebruik van natuurlijke hulpbronnen door het verwaarden van afvalwater en met een acceptabele belasting voor milieu en omgeving. Als invulling hiervan werkt het waterschap samen met bedrijven e.a. partners aan het winnen van energie en grondstoffen uit afvalwater en andere mogelijke bronnen. In maart 2017 heeft het waterschap besloten om in 2025 energieneutraal te willen zijn.

Doelstellingen Begroting 2018 (WAT)

Energie besparen en meer energie opwekken. Realisatie van Nereda® in Zutphen en voorbereiding Neo-Alginaat extractie en duurzamer omgaan met afvalwater uit Doetinchemse industrie.

Maatregelen (HOE)

Energie

Ten aanzien van het duurzaam opwekken van energie wordt op het hoofdkantoor en RWZI-terreinen zonne-energie projecten uitgevoerd. Voor de plaatsing van zonnepanelen op het dak van het waterschapskantoor in Doetinchem (in 2018) wordt SDE+ subsidie aangevraagd. Windenergie wordt verder uitgewerkt, specifiek voor de twee voorkeurslocaties.

Daarnaast wordt, in combinatie met de vervanging van procesautomatisering, bekeken welke energiebesparingsmaatregelen op de RWZI's effectief kunnen zijn. In Nieuwgraaf wordt een nieuwe gasmotor bijgeplaatst en in Holten bekijken we de mogelijkheden om meer biogas te gaan opwekken.

Grondstoffen

Een belangrijk thema in het Programma Afvalwaterketen is de transitie naar grondstoffen winning en de bijdrage aan de circulaire economie. Om deze transitie te maken is innovatie in technieken en methoden nodig. We passen innovaties toe als onze business cases positief zijn, bijvoorbeeld door minder energieverbruik en minder slibproductie. Binnen de kaders van de geldende lozingseisen wordt de grondstoffen-productie het leidende principe. Daarom nemen we actief deel aan netwerken en besteden we nadrukkelijk tijd, geld en aandacht aan innovaties in binnen- en buitenland.

In 2016 is gestart met de realisatie van een grondstoffenfabriek te Zutphen, waarbij Alginaat zal worden (terug)gewonnen. In 2018 wordt de Nereda® opgestart en begonnen met het bouwen van de Alginaatextractie. Deze wordt in 2019 opgestart.

Met een grote industriële lozer uit Doetinchem is de businesscase voor afvalwaterzuivering en de terug levering van biogas uitgewerkt. Met name op het gebied van duurzaamheid is de case positief. Op basis van afspraken die gemaakt worden met mede-investeerdere wordt in 2018 gestart met de voorbereiding van de bouw en aanpassing van installaties.

Hoewel we blijven participeren in landelijk geïnitieerde onderzoeken en daaraan blijven bijdragen, gaan we niet expliciet op zoek naar tweede grondstof(fenfabriek) in ons gebied. De focus ligt op de realisatie van de Neo-alginaat fabriek en energieneutraliteit.

2.4.4 Prestatie indicatoren programma Afvalwaterketen

Doelstelling	Indicator	Stand per 31-12-2018	Stand per 31-12-2021
zuiveren afvalwater voor een schoon en gezond watersysteem	mate waarin de RWZI's voldoen aan de eisen in de maatwerkvoorschriften (in %)	98,5	98,5
	gemiddeld % fosfaatverwijdering RWZI's (gebiedsbreed)	75	75
	gemiddeld % stikstofverwijdering RWZI's (gebiedsbreed)	85	85
een effectieve en efficiënte (afval)waterketen	mate waarin doel uit BAW is bereikt (minder- meerkosten, in %)	> 85	100
	aantal zuiveringskringen dat gezamenlijk waterketenplan/ afvalwaterplan heeft	1	13
benutten afvalwater t.b.v. een circulaire economie	aantal uitgevoerde studies t.a.v. winning grondstoffen en innovaties	_1)	_1)

1) De indicator is in ontwikkeling. Voortgang van de inhoudelijke ontwikkeling wordt in paragraaf 2.4.3 Winnen van energie en grondstoffen aangegeven.

De prestatie indicatoren met betrekking tot het deelprogramma energie;

Doelstelling	Indicator	Stand per 31-12-2018	Stand per 31-12-2021
40% eigen energieopwekking ²⁾	% duurzame energie	24%	40%
30% verbeteren energie-efficiëntie t.o.v. 2005	% energie efficiënter	16%	30%

2) Mogelijke realisatie van windenergie is bij eigen opwekking niet meegenomen omdat dit te onzeker is voor wat betreft realisatietermijn.

2.4.5 Lastenraming

Exploitatie:

Onderstaande tabel geeft de totale exploitatielasten van het programma weer.

Totale kosten programma Afvalwaterketen

bedragen in € 1.000

	Begroting 2017	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Rente en afschrijving	14.563	14.149	14.329	14.528	15.080	15.030
Toegerekende salarissen	8.148	8.148	8.831	9.096	9.369	9.650
Directe kosten	21.501	21.501	23.269	23.198	23.609	24.001
Totaal lasten	44.212	43.798	46.429	46.822	48.058	48.681

Kapitaal opbrengsten	-502	-507	-205	-2.421	-2.533	-2.657
Directe opbrengsten	-349	-349	-353	-358	-364	-371
Totaal baten	-851	-856	-558	-2.779	-2.897	-3.028

Saldo programma (PPN)	43.361	42.942	45.871	44.043	45.161	45.653
------------------------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------

Mutaties MJR en BURAP 2017-2

Netto lasten		-628	-274	767	891	1.071
---------------------	--	-------------	-------------	------------	------------	--------------

Totaal verwachte kosten Afvalwaterketen

Saldo programma (MJR)	43.361	42.314	45.597	44.810	46.052	46.724
------------------------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------

Toelichting mutaties vanuit de begroting en meerjarenraming;

- De lasten voor energie zijn aangepast op actuele verbruiksprognoses en verwachte prijseffecten op de energiemarkt. Onzeker is de ontwikkeling van de belastingen op energie in 2020 en 2021. Gerekend is met een toename die ook de afgelopen jaren zichtbaar was. Maar gelet op de transitie van energie in Nederland kunnen deze lasten beduidend hoger uitpakken. Er is nog geen rekening gehouden met afname van inkoop van energie als gevolg van plaatsen van zonnepanelen. Windturbines leveren op zijn vroegst stroom in 2021. Ook daar is nog geen rekening mee gehouden.
- De anti-afhaaksubsidie is geactualiseerd op verwachte VE's van betrokken bedrijven.

Investerings:

In de onderstaande tabel is het geraamde bruto/netto investeringsbedrag per clustering weergegeven. Tevens wordt er een doorkijk gegeven voor de meerjarenraming.

Tabel geraamde investeringen programma Afvalwaterketen *bedragen in € 1.000*

	Begroting 2017	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
1. Renovatie en vervanging	10.500	6.810	11.575	5.185	5.015	4.075
2. Emissie-eisen	0	0	0	0	0	870
3. Slibstrategie	1.100	0	3.600	4.300	2.850	2.900
4. Energie	1.200	2.120	2.490	3.820	2.045	11.210
5. Grondstoffen	5.600	3.800	2.275	3.080	1.460	100
6. Bedrijfsvoering	200	560	465	880	450	450
Saldo programma bruto	18.600	13.290	20.405	17.265	11.820	19.605
Cofinanciering	-1.100	-550	-3.920	-1.230	0	0
Investeringsvolume netto	17.500	12.740	16.485	16.035	11.820	19.605

De totale investeringsraming over de periode 2018-2021 is €63,3 mln. Daarvan is €28,3 mln. voor renovatie en vervanging. In projecten die terugverdieneffecten hebben wordt €35 mln. geïnvesteerd.

Toelichting investeringen;

- Het programma Afvalwaterketen omvat in 2018 een investeringsvolume van netto €16,5 mln. en dat is in lijn met de PPN.
- In het investeringsvolume zijn de volgende relevante risico's en onzekerheden:
  -) Bij het verleggen van persleidingen langs de A15 (ViA15) werken we met diverse partijen samen. Vertraging bij die partijen kan betekenen dat wij in de uitvoering ook willen temporiseren.
  -) In de doorrekening van het investeringsvolume en exploitatiebegroting is ervan uitgegaan dat het waterschap zelf investeert in slibdroging. Dit is echter afhankelijk van te kiezen spoor (zie 2.4.2). De hoogte van investering en de effecten op de exploitatie zijn daarnaast ook afhankelijk van ontwikkelingen die aanbestedingen met zich mee brengen.
  -) Bij de investeringen in energie is in deze begroting gerekend dat het waterschap de gehele investering doet. Er wordt echter nadrukkelijk ook gekeken naar andere financieringsmogelijkheden.
  -) Grondstoffen:
Belangrijke voorwaarde voor de realisatie van de Alginaat extractie is de afzet van het product. Bij het opstellen van de huidige investeringsraming is nog niet exact in beeld welke eisen aan het product worden gesteld. Wanneer de afzet definitief geregeld is, kan het ontwerp van de extractie-installatie en de daarbij horende investeringsraming worden aangescherpt.

2.5 Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien

In de meerjarenraming zijn een aantal posten opgenomen die bedoeld zijn voor de financiering van het waterschap. Hieronder volgt een overzicht van de posten:

2.5.1 Belastingopbrengsten

Nadere specificatie wordt in hoofdstuk 3.5 weergegeven.

bedragen in € 1.000

	Begroting 2017	Prognose 2017	<i>Begroting</i> 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Belastingopbrengsten incl. kwijtschelding en oninbaar Zuiveringsbeheer	44.358	43.327	46.428	49.172	50.870	52.621
Belastingopbrengsten incl. kwijtschelding en oninbaar Watersysteembeheer	40.671	41.629	43.320	45.154	47.184	49.286
Totaal belastingopbrengsten	85.030	84.956	89.748	94.326	98.054	101.907

2.5.2 Rente eigen vermogen

Over de eigen (interne) financieringsmiddelen wordt rekenrente toegerekend. Dit is het saldo van de betaalde en bespaarde rente en wordt toegerekend aan de vaste activa. Ons waterschap hanteert het uitgangspunt dat het rentevoordeel van het eigen vermogen niet wordt toegevoegd aan de reserves, maar ten gunste komt van de lopende exploitatie.

bedragen in € 1.000

	Begroting 2017	Prognose 2017	<i>Begroting</i> 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Rente eigen vermogen Zuiveringsbeheer	114	120	136	189	283	389
Rente eigen vermogen Watersysteembeheer	159	182	173	184	228	290
Totaal rente eigen vermogen	273	302	309	373	511	679

2.5.3 Onvoorzien

Onvoorzien wordt gevormd voor uitgaven waarvan de aard en omvang nog niet zijn in te schatten. Op grond van artikel 99, lid 2 van de Waterschapswet bevat de begroting mede een bedrag voor onvoorziene uitgaven. Het staat het waterschap vrij de hoogte van dit bedrag te bepalen voor de begroting.

De post "onvoorzien" bedroeg € 35.000 per jaar en wordt met ingang van begrotingsjaar 2018 gefaseerd verhoogd. De post bedraagt in 2018, afwijkend van de PPN lijn, € 100.000 en vanaf 2019 wordt deze post gekoppeld aan de verwachte belastingopbrengsten. Hiervoor wordt 1,0% geraamd. De verdeling over de taken is als volgt:

bedragen in € 1.000

	Begroting 2017	Prognose 2017	<i>Begroting</i> 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Onvoorzien Zuiveringsbeheer	19	19	84	492	509	526
Onvoorzien Watersysteembeheer	16	16	16	452	472	493
Totaal onvoorzien	35	35	100	944	981	1.019

3. Verplichte paragrafen

3.1 Uitgangspunten en normen

Financiële uitgangspunten

De financiële uitgangspunten in de Begroting 2018 en de Meerjarenraming 2018-2021 zijn conform de uitgangspunten zoals genoemd in de Perspectievennota 2018-2021. Deze zijn:

	Begroting 2017	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Rente omslagpercentage	2,60%	2,75%	2,65%	2,49%	2,35%	2,26%
Loonkostenstijging personeel	2,00%	2,00%	3,00%	3,00%	3,00%	3,00%
Inflatie overige kosten	1,00%	1,00%	1,20%	1,40%	1,60%	1,80%

Afschrijvingstermijnen

De afschrijvingstermijnen zijn gebaseerd op de verwachte gemiddelde economische gebruiksduur. In het kader van DFB (afbouw schulden) willen we de discussie aangaan rondom de afschrijvingstermijnen, tot die tijd worden de huidige afschrijvingstermijnen gehanteerd welke hieronder zijn aangegeven.

Immateriële vaste activa	jaren
Bijdrage Hoogwaterbeschermingsprogramma	35
Bijdrage aan activa van derden	35
Bestuursverkiezingen	4
Overige immateriële vaste activa	5
Materiële vaste activa	Aantal jaren
Waterkeringen, incl. aankoop grond en kunstwerken	50
Watergangen, incl. aankoop grond, kunstwerken en waterbodemsaneringen	35
Gemalen incl. grond en bouwkundig/elektrisch en mechanisch	35
Baggeren watergangen en vaarwegen	diverse
Rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's) incl. grond en bouwkundig/elektrisch en mechanisch	35
Kantoorgebouwen en werkplaatsen, incl. grond en bouwkundig/elektrisch en mechanisch	35
Bruggen en wegen	50
Inventaris (kantoren en werkplaatsen)	10
Tractie (auto's, boten en machines)	7
Automatisering (hard- en software)	5
Verkiezingen	4
Overige gronden (niet als infrastructuur)	Geen

Wijze van afschrijven

De investeringen wordt lineair afgeschreven, gebaseerd op de te verwachten levensduur. Vanaf 2017 wordt gestart met afschrijven in het jaar volgend op het jaar van realisatie van de investering.

Kapitaalslasten

De netto-kapitaalslasten stijgen ten opzichte van de Begroting 2017 met €0,6 mln. De rentelasten stijgen nagenoeg niet en de afschrijvingslasten met €0,3 mln. als gevolg van meer projecten met een kortere afschrijvingstermijn. Ook de dividend van Waterstromen B.V. ad. €0,3 mln., ontvangen in 2017 en in 2018 niet begroot, geeft een stijging van de kapitaalslasten weer.

Personeelslasten

De personeelslasten zijn berekend op basis van 355,0 FTE inclusief 2,9 FTE in het kader van de Participatiewet. Dit is een stijging van ca. 20 FTE in het kader van de Strategische Personeelsplanning (zie paragraaf 3.9). Uitgangspunt van de personeelslasten is dat vanaf het begrotingsjaar 2018 de personeelslasten jaarlijks met 3,0% worden geïndexeerd voor loon-, pensioen- en overige personeelsontwikkelingen.

Overige lasten (excl. onvoorzien)

De overige lasten stijgen t.o.v. de Begroting 2017 met circa € 1,2 mln. Dit komt onder andere door de inflatie (ca. € 0,4 mln.), de hogere lasten voor de garantieregeling (ca. € 0,5 mln.), de opgenomen budgetten voor klimaatadaptatie (€ 0,1 mln.) en vergunning processen (€ 0,1 mln.). Hiernaast zijn diverse afwijkingen t.o.v. Begroting 2017.

Onvoorzien

In paragraaf 2.5.3 is reeds aangegeven dat de post onvoorzien met ingang van 2018 gefaseerd zal worden verhoogd.

3.2 Lopende en voorgenomen investeringen

De lopende en voorgenomen investeringen zijn in de programma's opgenomen (paragrafen 2.2.6, 2.3.5 en 2.4.6). Het beschikbaar stellen van de investeringskredieten geschied door het bestuur op basis van afzonderlijke investeringsvoorstellen.

3.3 Financiering

Wet Financiering decentrale overheden

Wanneer Waterschap Rijn en IJssel vreemd vermogen aantrekt, is het gebonden aan de financieringsvoorschriften die zijn vastgesteld in de Wet financiering decentrale overheden (Fido). De Wet Fido heeft, kort gezegd, tot doel een solide financiering en de kredietwaardigheid van de decentrale overheden te bevorderen.

Om die doelstellingen te toetsen hanteert de wet twee instrumenten:

-) de kasgeldlimiet om het renterisico te beperken bij financiering met kort geld (< 1 jaar);
-) de renterisiconorm om het renterisico te beperken bij financiering met lang geld (> 1 jaar).

De kasgeldlimiet geeft aan tot welk bedrag lagere overheden hun activiteiten met 'kort geld' mogen financieren. Voor waterschappen is die limiet bepaald op 23% van het begrotingstotaal. De kasgeldlimiet bedraagt € 22,4 mln. in 2018 oplopend tot € 24,0 mln. in het jaar 2021.

De renterisiconorm is ingevoerd om de looptijden van langlopende leningen te spreiden en daardoor de renterisico's te beperken. Het bedrag aan aflossingen en het lening bedrag dat in aanmerking komt voor renteherziening mag de renterisiconorm niet overschrijden. Voor de waterschappen is deze norm bepaald op 30% van het begrotingstotaal. De renterisiconorm bedraagt € 29,2 mln. in 2018 oplopend tot € 31,4 mln. in het jaar 2021.

Treasury

Ook schrijft de Wet Fido voor dat lagere overheden een treasurystatuut moeten hebben. Het algemeen bestuur heeft in 2014 het in december 2011 vastgestelde 'Treasurystatuut Waterschap Rijn en IJssel' aangepast. In het treasurystatuut is het beleidskader vastgelegd waarbinnen de treasuryfunctie wordt uitgeoefend. Volgens artikel 6.3 van het 'Treasurystatuut Waterschap Rijn en IJssel' krijgt het college van dijkgraaf en heemraden de bevoegdheid leningen aan te trekken of middelen uit te zetten conform wat daarover in de treasuryparagraaf is bepaald. Het college kan conform artikel 7 van het treasurystatuut de directeur Middelen machtigen om de daadwerkelijke transacties te verrichten.

Ontwikkelingen binnen en buiten het waterschap

De interne en externe ontwikkelingen die in 2018 en de volgende jaren van belang zijn voor de bedrijfsvoering zijn beschreven in de hoofdstukken 2.1 en 3.9. De kasstromen voor de exploitatie en de investeringen die hieruit voortvloeien, zijn vertaald in een liquiditeitsbegroting.

Op 15 maart 2016 heeft het algemeen bestuur mandaat verleend aan het college van dijkgraaf en heemraden om de vervallen vaste geldleningen tot en met 2023 te herfinancieren met uitgestelde stortingsdatum. Deze leningen zijn afgesloten met looptijden rond de 40 jaar. Het gemiddeld rentepercentage van de afgesloten leningen bedraagt 2,0%. Hierdoor hebben we gedurende lange tijd veel zekerheid gekregen over de rentelasten tegen een lage premie.

Uitkomsten liquiditeitsbegroting

De kasgeldlimiet wordt ook aangewend om de vaste activa te financieren.

Als er geen leningen worden aangetrokken, is de financieringsbehoefte aan het einde van 2018 ca. € 69,6 mln. Om aan de kasgeldlimiet te voldoen moet € 33,0 mln. met 'lang geld' worden gefinancierd. De financiering van deze leningen zijn in 2016 en 2017 afgesloten met uitgestelde stortingsdatum. Het resterende deel van de financieringsbehoefte wordt middels kasgeld gefinancierd.

Leningenportefeuille

Naast het sturen op sluitende baten en lasten hanteert een waterschap een investeringsagenda. Voor nieuwe investeringen moet, als deze niet met eigen geld kunnen worden gefinancierd, geld worden geleend. Daarmee ontstaan nieuwe schulden die jaarlijks oude leningen op bezit aflossen. Doordat het jaarlijkse investeringsvolume bij ons waterschap hoger is dan de jaarlijkse afschrijving op bestaande investeringen neemt de schuldpositie ieder jaar toe. Dit thema is in 2016 voorgelegd voor bestuurlijke besluitvorming met het Bestuursakkoord als uitgangspunt. Het college heeft de ambitie om de schuldenlast aan het eind van deze bestuursperiode niet meer te laten toenemen.

In 2018 moet € 25,6 mln. worden afgelost op de lopende leningen. Voor de periode 2018-2021 rekenen we, conform de perspectievennota, met een renteomslag van 2,7% in 2018 aflopend naar 2,3% in 2021. Onderstaande tabel toont ter informatie de schuldpositie van het waterschap.

Ontwikkeling duurzame financiering

bedragen in € 1.000

	Begroting 2017	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Investeringsvolume	31.710	27.298	32.348	33.469	30.132	35.670
Vrijval kapitaallasten	18.071	17.175	18.397	19.582	20.875	21.419
Niet kostendekkende tarieven (uit reserve)	37	-1.037	-861	-6.396	-7.682	-9.619
Onttrekkingen aan voorzieningen	300	300	300	300	300	300
Ontwikkeling	13.976	9.386	13.390	7.791	1.875	4.932
Totale financiering op 31 december	378.884	373.144	386.533	394.324	396.199	401.131

Ondanks dat de schuldpositie in absolute zin stijgt, is de verwachting dat de schuldquote (% schuld van de begroting) de komende jaren gaat dalen. Dit mede door de inzet van de benodigde tariefstijging. De schuldquote daalt de komende planperiode tot 385%, dit is een daling van 45% ten opzichte van de start van de planperiode (prognose 2017).

	Begroting 2017	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Schuld in % van de begroting (schuldquote)	438%	430%	421%	408%	395%	385%

3.4 Weerstandvermogen - Bestemmingsreserves en voorzieningen

3.4.1 Weerstandvermogen

Weerstandscapaciteit voorziet in het vermogen om niet-structurele financiële tegenvallers op te vangen, zodat de waterschapstaken ongestoord voortgezet kunnen worden. De Waterschapswet stelt een analyse van de weerstandscapaciteit met ingang van 2009 verplicht. Waterschap Rijn en IJssel herijkt jaarlijks het risicoprofiel d.m.v. een risicoanalyse. Op basis van het risicoprofiel, dat altijd een momentopname is, wordt bepaald hoeveel geld nodig is om de gevolgen van risico's te financieren. Zodra risico's werkelijkheid worden, moet er een buffer zijn om weerstand te bieden tegen financiële tegenvallers; dit is de minimaal benodigde weerstandscapaciteit. De risicoanalyse brengt niet-structurele financiële risico's in kaart. De weerstandscapaciteit resulteert door per gebeurtenis de kans van optreden te vermenigvuldigen met de maximale financiële schade; het financiële risico is het resultaat (risico = kans x schade).

De minimaal benodigde weerstandscapaciteit voor de meerjarenraming 2018-2021 is bepaald op € 2,674 mln. Hieronder is deze buffer per waterschapstaak weergegeven. Tevens toont het overzicht de benodigde weerstandscapaciteit conform de PPN 2018-2021 en de Begroting 2018.

bedragen in € 1.000

	Zuiverings- beheer	Watersysteem- beheer	Totaal
Weerstandscapaciteit PPN 2018-2021 en Begroting 2018	1.224	1.450	2.674
Weerstandscapaciteit MJR 2018-2021	1.224	1.450	2.674
Beschikbaar weerstandscapaciteit 01-01-2018	1.224	1.450	2.674
Beschikbaar weerstandscapaciteit 31-12-2018	1.224	1.450	2.674

Risicobeheer

Het waterschap loopt een aantal risico's voor onverzekerde en onverzekerbare schades, zoals bij overstromingen, droogte, het uitvallen van RWZI's e.d. Zulke risico's behoren tot de normale taakuitoefening en zijn opgenomen in de minimaal benodigde weerstandscapaciteit.

De afgelopen jaren heeft het waterschap veel vooruitgang geboekt bij het beheersen van risico's. Verbeteringen om de risico's te beheersen waar de afgelopen jaren energie in is gestoken zijn o.a. verbetering van het systeem voor het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen, een adequate verzekeringsportefeuille, het waterschap voldoet inmiddels aan de regels van 'good governance' en er is gewerkt aan de verbijzonderde interne controle.

Tevens zijn de meeste processen en procedures vastgelegd. Onderdelen van ons waterschap zijn hiervoor gecertificeerd. De verschillende processen zijn op elkaar afgestemd waardoor risicobeheersing sterk is verbeterd.

Risicomangement

Er is steeds meer aandacht voor risicobeheersing en dit heeft haar doorwerking op de organisatie. Binnen het directieteam worden de resultaten van een eerste verkenning besproken, om vervolgens de scope, focus en toon van het implementatietraject gezamenlijk te bepalen. Risicomangement is een organisatie breed onderwerp, dat ook is benoemd in het kader van strategische personeelsplanning. Het kent vele invalshoeken: van zorgplicht, regelgeving en certificeringen tot organisatieontwikkelingen en operationele processen. In onze benadering staat de balans tussen risicobeheersing en ondernemerschap centraal. Ook het managementteam wordt actief betrokken bij het implementatietraject. In de bestuurlijke informatievoorziening worden naast financiële risico's ook bestuurlijke risico's en bedrijfsrisico's onderkend (politieke risico's, imagoschade, juridische aspecten, informatieveiligheid).

Gevolgen invoering van de Wet Houdbare Overheidsfinanciën (HOF)

In 2013 is de wet Houdbare overheidsfinanciën (wet HOF) aangenomen. Deze wet moet er voor zorgen dat ons land een gezonde overheidsfinanciën kent, met andere woorden de schulden van de totale Nederlandse overheid mogen niet te hoog worden.

De inzet van het kabinet is om de ruimte voor de decentrale overheden te laten dalen tot 0,3% van het BBP. Er is geen afzonderlijke afspraak over de verdeling van het normeringspercentage voor de waterschappen. De decentrale overheden hebben aangegeven dat naar hun oordeel, om de kerntaken te kunnen blijven uitvoeren, 0,5% structurele ruimte nodig is. In het financieel akkoord tussen het Rijk en de decentrale overheden is afgesproken dat wordt afgezien van een sanctie op overschrijding van het EMU-saldo, zolang er geen sanctie uit Europa volgt.

3.4.2 Bestemmingsreserves

Waterschap Rijn en IJssel kent één algemene reserve per taak en drie bestemmingsreserves (innovatiefonds, educatie is beleven en Duurzaam financieel beleid). Een deel van de algemene reserve is bestemd als minimaal benodigde weerstandscapaciteit. Het meerdere is gekwantificeerd als vrij besteedbare reserve. Ons waterschap hanteert voor de reserves de volgende uitgangspunten:

- het rentevoordeel eigen vermogen wordt niet toegevoegd aan de reserves maar komt ten gunste van de lopende exploitatie;
- het waterschap is terughoudend bij het vormen van bestemmingsreserves;
- de inzet van het batig resultaat voor bestemming wordt na aanvulling van het weerstandsvermogen toegevoegd aan de bestemmingsreserve *Duurzaam financieel beleid*.

Onderstaand overzicht toont het geprognosticeerde verloop van de vrij inzetbare reserves.

bedragen in € 1.000

	Zuiverings- beheer	Watersysteem- beheer	Totaal
Vrij inzetbare reserves per 01-01-2017	844	2.962	3.806
Verwacht resultaat 2017 voor bestemming	1.013	24	1.037
Toevoeging/onttrekking bestemmingsreserve	633	24	657
Vrij inzetbare reserves per 31-12-2017	1.224	2.962	4.186
Mutatie benodigde weerstandscapaciteit 2018	0	0	0
Vrij inzetbare reserves per 01-01-2018	1.224	2.962	4.186
Resultaat 2018 voor bestemming	831	30	861
Toevoeging/onttrekking bestemmingsreserve	831	30	861
Vrij inzetbare reserves per 31-12-2018	1.224	2.962	4.186
Bestemmingsreserve DFB per 31-12-2018	1.464	54	1.518

3.4.3 Voorzieningen

Voorzieningen hebben een lastenkarakter en worden getroffen voor toekomstige uitgaven waarvan de oorzaak zich nu voordoet of al heeft voorgedaan. De meest aansprekende situaties om voorzieningen te treffen zijn:

-)] lasten voor volgende begrotingsjaren waarvan de oorsprong ligt in het lopende jaar of de jaren daarvoor;
-)] toekomstige verplichtingen en verliezen per balansdatum, waarvan de omvang redelijkerwijs is in te schatten;
-)] risico's bij toekomstige verplichtingen en verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is in te schatten.

Het waterschap heeft een voorziening voor arbeidsgerelateerde verplichtingen. Deze voorziening is opgebouwd uit:

-)] voorziening wachtgeld voormalig bestuurders. Dit betreft een werkloosheid uitkeringsregeling voor voormalige bestuurders;
-)] voorziening latente pensioenverplichtingen bestuurders. Dit betreft de voorziening voor pensioenopbouw huidige en voormalige bestuurders die de pensioengerechtigde leeftijd nog niet hebben bereikt;
-)] voorziening pensioenverplichtingen bestuurders. Dit betreft de voorziening pensioenopbouw (voormalige) bestuurders die de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt;
-)] voorziening bovenwettelijke WW. Het waterschap is eigenrisicodragers voor de werkloosheidswet.

Het verwachte verloop van de arbeidsgerelateerde voorzieningen is als volgt:

bedragen in € 1.000

	Zuiverings- beheer	Watersysteem- beheer	Totaal
Arbeidsgerelateerde verplichtingen 31 december 2016	2.088	2.516	4.604
Verwachte vermeerdering / vermindering 2017	-150	-150	-300
Arbeidsgerelateerde verplichtingen 31 december 2017	1.938	2.366	4.304
Verwachte vermeerdering / vermindering 2018	-150	-150	-300
Arbeidsgerelateerde verplichtingen 31 december 2018	1.788	2.216	4.004

3.5 Waterschapsbelastingen

Algemeen

Met de invoering van de Waterschapswet zijn vanaf 1 januari 2009 nieuwe regels van kracht om de bijdragen van de diverse categorieën belanghebbenden in de lasten van het watersysteembeheer vast te stellen. In de wet is tevens vastgesteld dat eens in de vijf jaar een herberekening van de waardeverhouding binnen watersysteembeheer moet plaatsvinden.

De verdeling van de (watersysteembeheer) lasten in de meerjarenraming 2018-2021 is gebaseerd op het kostentoedelingsverordening die vanaf 1 januari 2017 van kracht is.

Met de netto lasten per waterschapstaak vermeerderd met kwijtschelding/oninbaar en de geraamde belastingeenheden wordt het tarief per omslag of heffingseenheid berekend.

Het voorgesteld tarief wordt berekend door de vastgestelde 2017 tarieven te verhogen met 3%.

In de volgende paragrafen is dit per waterschapstaak uitgewerkt.

3.5.1 Waterzuiveringsheffing

Voor de taak waterzuiveringsbeheer geldt één belastingcategorie die is vastgelegd in de 'Verordening op de zuiveringsheffing Waterschap Rijn en IJssel 2018'. Om de lasten voor het zuiveren van afvalwater te bestrijden wordt een directe belasting opgelegd, de zuiveringsheffing. Hier geldt het principe 'de vervuiler betaalt'.

De prognoses voor de ontwikkeling van vervuilingseenheden (VE's) hebben in de komende periode een positief effect op de zuiveringsheffing. Al zal dit effect gematigder zijn dan in de PPN reeds was becijferd. Dit wordt mede veroorzaakt door recente inzichten ten aanzien van de verwachte bedrijfsuitbreiding van een grote industriële lozer. Het aantal VE's vanuit de overige bedrijven is op basis van actuele informatie van GBLT opnieuw geprognosticeerd. Voor 2017 liggen deze op een licht lager niveau, de verwachting is dat deze in de komende jaren mee zal groeien met de conjunctuur. De ontwikkeling van VE's bij woonruimten laat een stabiel beeld zien, meestijgend met de conjunctuur.

Daarom stellen we voor uit te gaan van de eenheden als hieronder aangegeven.

bedragen in € 1.000

	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Belastingopbrengsten incl. kwijtschelding en oninbaar Zuiveringsbeheer	43.327	46.428	49.172	50.870	52.621
Netto kosten	42.314	45.597	44.810	46.053	46.724
Onttrekking/toevoeging reserves	1.013	831	4.362	4.817	5.897

Waterzuiveringsheffing in eenheden	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
VE's Bedrijven – meetbedrijven	163.300	200.300	222.300	222.300	222.300
VE's Bedrijven - overig bedrijven	124.500	125.750	127.000	128.250	129.550
VE's Woonruimten	622.000	625.000	627.800	630.650	633.500
	909.800	951.050	977.100	981.200	985.350

Voorgestelde tarieven per vervuilingseenheid

	Begroting 2017	Begroting 2018	Eenheid
Vastgestelde / voorgestelde tarieven	€ 48,89	€ 50,36	VE

3.5.2 Watersysteemheffing

Bij de toedeling van de netto lasten voor de verschillende categorieën binnen de taak Watersysteembeheer is rekening gehouden met de kostentoedelingsverordening watersysteembeheer waterschap Rijn en IJssel 2017.

De percentages in de verordening zijn met ingang van 2017:

Kostentoedeling	Ingezetenen	Gebouwd	Ongebouwd	Natuur
% verdeling van de belastingcategorieën	37,0%	47,3%	15,4%	0,3%

Verdeling belastinginkomsten per categorie

bedragen in € 1.000

	Totaal	Ingezetenen	Gebouwd	Ongebouwd	Natuur	Directe lozers
Begroting 2017	41.156	15.101	19.305	6.285	122	342
Begroting 2018	43.934	15.962	20.715	6.817	107	332

Totale belastingopbrengsten en onttrekking aan de reserves

Onderstaand overzicht toont de totale belastingopbrengsten en onttrekkingen/toevoegingen aan de reserves op basis van de voorgestelde tarieven. De prognoses voor de eenheden 2017 en verder zijn op basis van recente gegevens van GBLT geactualiseerd. Hierbij is met name de kwijtschelding en oninbaarheid conservatiever ingeschat. Deze gewijzigde inzichten leiden tot minder belastinginkomsten voor 2017 en de jaren erna.

De prognose voor de ontwikkeling van de WOZ-waarde is gebaseerd op gegevens van de Waarderingskamer. Voor de komende jaren lijkt de woningmarkt aan te trekken in lijn met de landelijke trend. Al is de verwachting dat deze stijging in ons beheergebied gematigder zal zijn dan in het westen van het land. Daarom wordt vanaf 2018 uitgegaan van een jaarlijkse WOZ-waardestijging van 2%. Bij de ingezetenen is de prognose licht verhoogd op basis van gunstigere realisatiecijfers over 2017.

In 2018 wordt belasting geheven middels de tariefstijging. Deze tarieven zijn gebaseerd op de PPN en het besluit rondom *Duurzaam financieel beleid* voor afbouw van onze schulden.

bedragen in € 1.000

	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Belastingopbrengsten incl. kwijtschelding en oninbaar Watersysteembeheer	41.629	43.320	45.154	47.184	49.286
Netto kosten	41.605	43.290	43.120	44.319	45.564
Onttrekking/toevoeging reserves	24	30	2.034	2.865	3.722

WOZ-waarde in € 1.000

Watersysteemheffing in eenheden	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Gebouwd buitendijks in WOZ-waarde	230.806	235.422	240.130	244.933	249.832
Ongebouwd buitendijks in # ha	2.556	2.556	2.556	2.556	2.556
Ongebouwd WEGEN buitendijks in # ha	55	55	55	55	55
Ingezetenen in # woonruimte	266.800	268.401	270.011	271.631	273.261
Gebouwde eigendommen in WOZ-waarde	68.637.827	70.401.499	72.208.263	74.059.135	75.955.160
Ongebouwde eigendommen in # ha	112.100	112.100	112.100	112.100	112.100
Ongebouwd WEGEN in # ha	8.827	8.827	8.827	8.827	8.827
Natuur in # ha	32.052	32.052	32.052	32.052	32.052

Tarieven / percentages per categorie

De voorgestelde tarieven worden berekend door de vastgestelde 2017 tarieven te verhogen met 3%.

Voorgestelde tarieven / percentages per categorie

Categorie	Vastgesteld tarief / percentage 2017	Voorgesteld tarief / percentage 2018
Gebouwd buitendijks	0,0071%	0,0074%
Ongebouwd buitendijks	€ 12,69	€ 13,07
Ongebouwd wegen buitendijks	€ 25,38	€ 26,14
Ingezetenen	€ 57,74	€ 59,47
Gebouwde eigendommen	0,0286%	0,0294%
Ongebouwde eigendommen	€ 50,75	€ 52,27
Ongebouwd wegen	€ 101,50	€ 104,55
Natuur	€ 3,23	€ 3,33

3.5.3 Kwijtschelding en oninbaar

Kwijtschelding

Het waterschap hanteert een kwijtscheldingsnorm van 100% van de bijstandsnorm. Dit betekent dat in de regel een volledige kwijtschelding wordt verleend aan belastingschuldigen met een inkomen op of onder het bijstandsniveau. In art. 1 van de verordening is geregeld dat kwijtschelding alleen van toepassing is op de zuiverings- en verontreinigingsheffing en voor watersysteemheffing voor ingezetenen. Voor kwijtschelding is in de meerjarenraming 2018-2021 gerekend met € 1,6 mln. oplopend tot € 1,7 mln. in 2021.

Oninbaar

Niet alle opgelegde aanslagen kunnen worden ingevorderd. Om uiteenlopende redenen moet soms worden geconcludeerd dat betaling van de aanslagen niet kan worden afgedwongen (faillissement/schuldsanering) of dat uit doelmatigheidsoverwegingen moet worden afgezien van verdere pogingen tot invordering.

In de Waterschapswet is geregeld dat het dagelijks bestuur van het waterschap de belasting geheel of gedeeltelijk oninbaar kan verklaren. Deze bevoegdheid is overgedragen aan het dagelijks bestuur van het GBLT.

Voor oninbaar wordt voorlopig uitgegaan van € 0,6 mln. in 2018 oplopend naar € 0,7 mln. in 2021.

3.6 Incidentele baten en lasten

Voor het begrotingsjaar 2018 worden er geen incidentele baten en of lasten voorzien.

3.7 Kostentoe rekening

De toerekening van de lasten (kapitaallasten, personeelslasten en overige lasten) naar beleidsproducten vindt plaats volgens de uitgangspunten zoals beschreven in de BBP-systematiek. De personeelslasten worden verdeeld op basis van de werkelijk bestede uren.

De lasten van de ondersteunende beheerproducten zijn volgens het kostenveroorzakingsprincipe toegerekend aan de taken van het waterschap. Zo worden de lasten van automatisering volgens de verdeelsleutel 'aantal geautomatiseerde werkplekken' en de lasten van het personeelsbeleid en – beheer volgens de sleutel 'aantal formatie eenheden' verdeeld.

Behoort het kostenveroorzakingsprincipe niet tot de mogelijkheden (voorbeeld beleids- en beheersinstrumentarium), dan wordt de methodiek gehanteerd van verdeling naar rato van het aandeel van de netto lasten. In deze meerjarenraming zijn de ondersteunende beheerproducten volgens onderstaand schema toegerekend.

Toerekening naar taken

Omschrijving	Verdeelsleutel
Management en organisatie	naar rato directe kosten en/of FTE's
Beleids- en beheersinstrumentarium	naar rato directe kosten
Informatisering	aantal geautomatiseerde werkplekken
Facilitaire zaken	
- huisvesting en interne faciliteiten	aantal geautomatiseerde werkplekken
- bemonstering en analyse	kostenveroorzakingsprincipe
- centrale tractie	naar rato machine-uren
- reststoffen en projecten	kostenveroorzakingsprincipe
Onvoorzien	naar rato omzet

3.8 Verbonden partijen

Door middel van verbonden partijen kunnen (beleids-)voornemens van het waterschap tot uitvoering worden gebracht. In verband met bestuurlijke, beleidsmatige en financiële belangen en mogelijke daarmee verband houdende risico's moet in de begroting een paragraaf worden opgenomen waarin aandacht wordt besteed aan de verbonden partijen. 'Een verbonden partij is een rechtspersoon, waarin het waterschap een bestuurlijk en een financieel belang heeft'.

De volgende rechtspersonen kunnen worden aangemerkt als verbonden partij:

Aqualysis	
Vestigingsplaats	Zwolle
Doelstelling	Aqualysis is een waterlaboratorium dat zich richt op chemisch, hydrobiologisch en bacteriologisch onderzoek.
Ontwikkelingen	De gemeenschappelijke regeling waterschapslaboratorium Aqualysis is getroffen ter gemeenschappelijke uitvoering van de laboratoriumactiviteiten van de deelnemende waterschappen, ter ondersteuning van de hen bij of krachtens de wet toegekende taken. Het waterschapslaboratorium Aqualysis werkt voor de waterschappen Drents Overijsselse Delta, Rijn en IJssel, Vallei en Veluwe, Vechtstromen en Zuiderzeeland. Door de fusie van de waterschappen Groot Salland en Reest en Wieden tot het waterschap Drents Overijsselse Delta (DOD) gaat het waterschap verhuizen.
Financiële bijdrage	De hoogte van de bijdrage wordt jaarlijks bepaald op basis van de werkelijk afgenomen diensten, uitgedrukt in ILOW-punten. De bijdrage van ons waterschap aan Aqualysis voor 2018 is begroot op €0,7mln.
Risico	Het jaarresultaat wordt verrekend met de deelnemende partijen.
Financieel belang	Geen
Bestuurlijk belang	Het bestuur van Aqualysis bestaat uit vijf bestuursleden; elk bestuurslid vertegenwoordigt een deelnemend waterschap.

Waterstromen B.V.	
Vestigingsplaats	Lochem
Doelstelling	Op 30 september 1999 heeft het algemeen bestuur besloten om Waterstromen B.V. op te richten met als doel het ondernemen van activiteiten, die niet tot de kernactiviteiten van het waterschap behoren. Waterstromen B.V. voert marktactiviteiten uit op het gebied van afvalwaterzuivering.
Ontwikkelingen	De financiële positie van Waterstromen B.V. is de afgelopen jaren verbeterd. Het eigen vermogen groeide en het vreemd vermogen is verminderd.
Financiële bijdrage	Zie hiervoor "Financieel belang."
Risico	Het aandelenkapitaal bedraagt per 1 januari 2018 €9,0 mln.
Financieel belang	Het waterschap is enig aandeelhouder en heeft een aandelenkapitaal van €9,0 mln.

Euregio	
Vestigingsplaats	Gronau (D)
Doelstelling	De Euregio heeft als taak de regionale grensoverschrijdende samenwerking van haar leden te bevorderen, te ondersteunen en te coördineren.
Ontwikkelingen	Per 1 januari 2016 is het gemeenschappelijk grensoverschrijdend openbaar lichaam Euregio opgericht.
Financiële bijdrage	De bijdrage van ons waterschap bedraagt € 0,009 mln. per jaar.
Risico	Geen
Financieel belang	Geen
Bestuurlijk belang	De Euregio heeft twee bestuurslagen t.w. een Algemeen bestuur en een Raad. De Euregio-Raad bestaat uit 84 vertegenwoordigers, 42 uit Duitsland en 42 uit Nederland. Ons waterschap heeft twee bestuursleden voorgedragen als leden van het Algemeen bestuur. Daarnaast is een van de twee bestuursleden tevens voorgedragen als lid van de Euregio-Raad.

Gemeenschappelijk Belastingkantoor Lococensus – Tricijn (GBLT)	
Vestigingsplaats	Zwolle
Doelstelling	GBLT is opgericht per 1 januari 2011 en heft en int waterschapsbelastingen en gemeentelijke belastingen voor vijf waterschappen en zes gemeenten. Voor deze gemeenten geeft GBLT ook uitvoering aan de Wet WOZ. Uitgangspunt daarbij is de hoogste kwaliteit, tegen zo laag mogelijke lasten.
Financiële bijdrage	Elke deelnemer betaalt de voor het jaar verschuldigde algemene en bijzondere bijdragen op basis van de begroting van GBLT. De bijdrage van ons waterschap aan GBLT voor 2018 is begroot op € 2,48 mln.
Risico	Het jaarresultaat wordt verrekend met de deelnemende partijen.
Financieel belang	Geen
Bestuurlijk belang	Het algemeen bestuur is het hoogste besluitvormend orgaan van GBLT. De bestuursleden zijn allen afgevaardigden van de vijf waterschappen en zes gemeenten. Het dagelijks bestuur bestaat uit een voorzitter en een dagelijks bestuurslid van de waterschappen en een dagelijks bestuurslid van de gemeenten.

Het Waterschapshuis (HWH)	
Vestigingsplaats	Amersfoort
Doelstelling	Het Waterschapshuis heeft tot taak als ondersteunende organisatie en aankoopcentrale te fungeren voor de waterschappen en daarmee een bijdrage te leveren aan het verbeteren van de informatie- en bedrijfsprocessen ter bevordering van de kwaliteit en efficiëntie van de taakuitvoering door de waterschappen.
Ontwikkelingen	Op 1 januari 2013 is de stichting HWH omgezet in een Gemeenschappelijke regeling. Het waterschap Hunze en Aa's heeft op 6 oktober 2016 een verzoek ingediend om opnieuw toe te treden tot de Gr HWH. Per 1 april 2017 is dit formeel bekrachtigd middels een nieuwe Gemeenschappelijke Regeling.
Financiële bijdrage	De deelnemers betalen de instandhoudingskosten voor Het Waterschapshuis. De kostenverdeelsleutel voor de instandhoudingskosten ligt vast in de bijdrageverordening. De bijdrage van ons waterschap aan HWH voor 2018 is begroot op € 0,6 mln.
Risico	Het risico beperkt zich tot de kosten van de producten waaraan het waterschap deelneemt en de kosten van de bedrijfsvoering.
Financieel belang	Geen
Bestuurlijk belang	Ieder deelnemend waterschap heeft invloed op cruciale besluiten, zoals de vaststelling van de begroting, de toetreding van nieuwe deelnemers en wijziging van de regeling.

3.9 Bedrijfsvoering

Omgevingswet

Onlangs heeft de minister van IenM besloten om de inwerkingtreding van de omgevingswet uit te stellen. De verwachting is dat na de zomer een besluit zal worden genomen over de nieuwe ingangsdatum. In 2017 is/heeft de focus gelegen op bewustwording en communicatie over de omgevingswet en het bepalen van de ambities en de prioriteiten. In het tweede halfjaar wordt gewerkt aan het opstellen van een implementatieplan voor de omgevingswet.

De daadwerkelijke implementatie zal afhankelijk zijn van de nieuw vast te stellen datum van inwerkingtreding. Het tempo zal mede afhangen van onze partners. De implementatie zal aan de hand van thema's geschieden. De inhoudelijke thema's zijn 'Waterschap Rijn en IJssel programma en omgevingsvisies', 'Afgestemde omgevingsvisies, -plannen en verordeningen', 'Goedlopend Vergunningverlening, Toezicht en Handhavingproces (VTH)', 'Correct proces eigen projecten', 'Eigen vergunningen op orde', 'Waterschapsverordening', 'Legger en peilbesluiten' en tot slot het thema 'Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO)'.

Het is van belang om ambtelijk én bestuurlijk snel en proactief samenwerking met gemeentes op te zoeken. De focus moet liggen op samenwerken aan omgevingsvisies. Ten aanzien van een nieuw op te stellen waterschapsverordening is het belangrijk te onderzoeken wat bestuurlijk gewenst is ten aanzien van timing, tempo en samenwerking.

Veranderopgave

In de afgelopen periode is een organisch proces van organisatieverandering op gang gekomen. De watervisie is daarbij leidend. Vanuit inhoudelijke ambities is een vertaling gemaakt naar de interne organisatie en vanuit een aantal ontwikkellijnen is geïnvesteerd in de organisatie van overmorgen. Voor de komende periode staan de thema's: samenwerking, werken vanuit de bedoeling, informatiemanagement, dienend leiderschap en resultaatgericht werken centraal.

Strategische personeelsplanning

Omdat we willen inspelen op de toenemende dynamiek van onze omgeving, de toenemende gemiddelde leeftijd van onze medewerkers en nieuwe thema's zoals energie, informatiemanagement en circulaire economie hebben we een strategische personeelsplanning opgesteld. De Watervisie 2030 is daarbij een belangrijk uitgangspunt. Daarin zijn onze externe omgeving en onze ambities geduid en is richting gegeven aan de wijze waarop we aan het realiseren van onze opgaven willen werken. Strategische personeelsplanning is een cyclisch proces waarbij sprake is van continue afstemming tussen de richting die de organisatie op wil en de kwalitatieve en kwantitatieve bezetting. Ons waterschap ontwikkelt zich als netwerkorganisatie, met een relatief beperkt aantal medewerkers. Uitgangspunt voor de personele omvang blijft soberheid en doelmatigheid. Op tal van onderwerpen moet ons waterschap zich echter (opnieuw) positioneren, voldoen aan wetgeving en zich ontwikkelen op nieuwe terreinen. Dat heeft consequenties voor de personele omvang en (eigen) bezetting. Opgeteld omvat het formatieplan 2018 een groei van ca. 20 FTE, waarvan een flink deel bestaat uit het in dienst nemen van (nu nog) ingehuurde capaciteit voor grote projecten zoals het hoogwaterbeschermingsprogramma. Belangrijk zijn de navolgende ontwikkelingen: hoogwaterveiligheid, strategisch denken, investeringsagenda, risicobeheersing en omgevingswet.

Wet normalisering rechtspositie ambtenaren (Wnra)

Per 1 januari 2020 gaat de Wet normalisering rechtspositie ambtenaren van kracht. Vanaf dat moment moeten de vier overheidswerkgevers (Rijk, gemeenten, provincies en waterschappen) een cao en arbeidsovereenkomsten afsluiten naar burgerlijk recht.

De normalisering past bij de arbeidsverhoudingen van deze tijd. Een arbeidsovereenkomst is een beter uitgangspunt voor vertrouwen en gelijkwaardigheid tussen werkgever en werknemer. De huidige eenzijdige (ambtelijke) aanstelling brengt een ongelijkwaardige relatie met zich mee.

In 2018 zet de sector waterschappen een aantal stappen. Zo moet aan werkgeverszijde een structuur voor een werkgeversvereniging worden opgezet. Interessant is de vraag wie mag en wil deelnemen aan deze vereniging. De contouren voor een cao-agenda moeten worden bepaald. En in samenhang daarmee de onderwerpen die centraal dan wel decentraal worden geregeld. Voorbereidingen worden getroffen om alle ambtelijke aanstellingen om te zetten in privaatrechtelijke arbeidsovereenkomsten.

Informatiemanagement

De informatiestrategie die in 2017 wordt opgesteld, gaat inzicht geven in de veranderingen die nodig zijn in onze informatievoorziening. De veranderingen zijn het gevolg van de digitalisering van de overheidsdiensten (waaronder het Digitaal Stelsel Omgevingswet) en van onze eigen doelstellingen uit de Watervisie 2030. Pas in de loop van 2018 wordt duidelijk hoe de veranderingen gerealiseerd gaan worden en wat de financiële consequenties zullen zijn.

De digitalisering van de overheidsdiensten wordt ondersteund met een overheidsbreed stelsel van digitale voorzieningen, de Generieke Digitale Infrastructuur (GDI). De duurzame financiering hiervan is op dit moment onderwerp van discussie (zie Ledenbrief d.d. 7 juni 2017). De Ministerraad heeft besloten dat de decentrale overheden moeten meefinancieren en dat er een doorbelasting komt op basis van het gebruik van de voorzieningen. Unie, VNG en IPO stellen zich op het standpunt dat de lasten van de GDI volledig vanuit de Rijksbegroting gefinancierd gaan worden. Voor 2018 betalen de waterschappen via de Rijksfactuur € 510.000 aan de GDI. Het is op dit moment nog niet duidelijk wat Waterschap Rijn en IJssel in rekening gebracht krijgt voor het gebruik van de voorzieningen.

Watermuseum

Aan het Nederlands Watermuseum zal in 2018, evenals in voorgaande jaren, een financiële bijdrage worden gedaan. Deze bijdrage maakt onderdeel uit van de Begroting 2018.

Subsidies

Het waterschap stelt voor het begrotingsjaar € 25.000 beschikbaar voor subsidieverlening. Conform artikel 1.2 van de subsidieverordening is dit het subsidieplafond als bedoeld in artikel 4.22 van de wet.

Doelstellingen meerjaren periode (WAT)

Informatiemanagement

- Burgers en bedrijven in staat stellen op een veilige, betrouwbare en eenvoudige manier digitaal zaken te doen met het waterschap.
- Waterschapsinformatie op een efficiënte wijze beschikbaar stellen aan burgers, bedrijven en netwerkpartners.

Omgevingswet

- Waterschap Rijn en IJssel is, op het moment van inwerkingtreding van de nieuwe Omgevingswet, klaar om samen met de partners te werken volgens deze nieuwe wet.

Risicomanagement

- Vanuit ondernemerschap wordt onze maatschappelijke opdracht uitgevoerd waarbij we de juiste afweging maken bij het benutten van kansen en het beheersen van risico's en de financiële impact hierop.

Doelstellingen Begroting 2018 (WAT)

Informatiemanagement

- Voldoen aan wettelijke verplichtingen:
  -) e-facturen kunnen ontvangen en verwerken (aanbestedingswet);
  -) privacy bescherming in acht nemen (algemene verordening gegevensbescherming);
  -) leveren van informatie aan landelijke voorzieningen zoals het Digitaal Stelsel Omgevingswet.
- PM: uitkomsten informatiestrategie.

Omgevingswet

- Samenhangende benadering van de fysieke leefomgeving; in beleid, besluitvorming en regelgeving.
- Het vergroten van de bestuurlijke afwegingsruimte voor de fysieke leefomgeving door een actieve en flexibele aanpak mogelijk te maken.
- Het vergroten van de inzichtelijkheid, de voorspelbaarheid en het gebruiksgemak van het omgevingsrecht.
- Het versnellen en verbeteren van besluitvorming over projecten in de fysieke leefomgeving.

Risicomanagement

- Kennis: komen tot een gedeeld breed beeld van risicomanagement.
- Gedrag: risico denken zit in ons DNA, we spreken dezelfde taal en handelen vanuit dezelfde risicoperceptie.
- Systeem: risicomanagement is expliciet en transparant.

Maatregelen (HOE)

Informatiemanagement

- eFactureren opnemen in de algemene inkoopvoorwaarden; software en processen aanpassen voor ontvangen en verwerken eFacturen.
- in kaart brengen van privacy risico's en waar nodig mitigerende maatregelen treffen.
- gegevensbronnen actueel en betrouwbaar houden; koppelvlakken inrichten voor het uitwisselen van informatie met landelijke voorzieningen.
- PM: uitkomsten informatiestrategie.

Omgevingswet

- Begin 2018 is het implementatieprogramma gereed en bevat maatregelen die genomen moeten worden om de Omgevingswet te implementeren. Dit programma zal worden gevuld door de themaverbinders.
- Het implementatieprogramma bevat ook een tijdsplanning op het niveau van de verschillende thema's.

Risicomanagement

- Kennis delen en vooruitkijken: een aantal keer per jaar worden risicomanagementsessies met concrete voorbeelden gehouden op managementniveau.
- Inzichtelijk maken van risico's: door middel van pilots, simulaties, try-outs, div. werkvormen. Verbinding maken tussen de operationele uitvoering en tactisch-strategische risico's.
- Er wordt invulling gegeven aan de doorvertaling van het duurzaam financieel beleid in de financiële paragraaf van de begroting.

3.10 EMU-saldo

bedragen x € 1.000

Opbouw EMU-saldo	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
1. Exploitatiesaldo	861	6.396	7.682	9.619
2. Invloed investeringen (zie staat vaste activa)				
-/- Netto-investeringsuitgaven WRIJ	31.795	32.205	29.730	35.670
-/- Netto-investeringsuitgaven Vaarwegen	553	1.264	402	0
+ verkoop materiële activa en immateriële activa	0	0	0	0
+ afschrijvingen	18.397	19.582	20.875	21.419
3. Invloed voorzieningen (zie staat van reserves en voorzieningen)				
+ toevoegingen aan voorzieningen t.l.v. exploitatie	0	0	0	0
-/- onttrekkingen aan voorzieningen t.b.v. voorzieningen	300	300	300	300
-/- betaling rechtstreeks uit voorzieningen	0	0	0	0
+ eventuele externe vermeerderingen van voorzieningen	0	0	0	0
4. Invloed reserves (zie staat van reserves en voorzieningen)				
-/- eventuele betalingen rechtstreeks uit reserves	0	0	0	0
+ eventuele externe vermeerderingen reserves	0	0	0	0
5. Deelnemingen en aandelen				
-/- boekwinst	0	0	0	0
+ boekverlies	0	0	0	0
EMU-saldo	-13.389	-7.790	-1.876	-4.932

Ter bescherming van de euro is in het 'EU-stabiliteitspact' onder andere vastgelegd dat het EMU-tekort van een lidstaat niet meer dan 3% van het Bruto Binnenlands Product (BBP) mag bedragen. Er is sprake van een EMU-tekort als de uitgaven van de overheid in een jaar de inkomsten van dat jaar overstijgen. Het gaat om het totaal van de gehele overheid; dus ook van de decentrale overheden.

De inzet van het kabinet is om de ruimte voor de decentrale overheden te laten dalen tot 0,3% van het BBP. Er is geen afzonderlijke afspraak over de verdeling van het normeringspercentage voor de waterschappen. In het financieel akkoord tussen het Rijk en de decentrale overheden is afgesproken dat wordt afgezien van een sanctie op overschrijding van het EMU-saldo, zolang er geen sanctie uit Europa volgt.

4. Exploitatie begrotingen

4.1 Begroting naar programma's

bedragen in € 1.000

	Prognose 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Programma Veiligheid	5.486	6.189	6.598	7.231	7.845
Programma Watersystemen	36.119	37.101	36.522	37.089	37.719
Programma Afvalwaterketen	42.314	45.597	44.810	46.052	46.724
Totaal programma's	83.919	88.887	87.930	90.372	92.288
Dekkingsmiddelen	84.956	89.748	94.326	98.054	101.907
Toevoeging / Onttrekking aan bestemmingsreserve	657	861	6.396	7.682	9.619
Toevoeging / Onttrekking aan reserves *)	380	0	0	0	0
Totaal begroting	0	0	0	0	0

*) Toevoeging/onttrekking aan reserves is het saldo van de dekkingsmiddelen verminderd met de programmalasten.
Eventueel verschil is het gevolg van afrondingen.

4.2 Begroting naar kostendragers – taken

bedragen in € 1.000

Beleidsveld	Beleidsproduct	Rekening 2016	Begroting 2017	Prognose 2017	Begroting 2018	Water- zuivering	Water- systemen
61 - Planvorming	Eigen plannen	1.388	1.511	1.404	1.732	163	1.569
	Plannen van derden	10	51	48	47	4	43
	Toetsing plannen van derden	350	399	359	469	40	429
	Plannen afvalw aterketenbeleid	215	228	219	267	267	0
	subtotaal	1.963	2.190	2.030	2.515	474	2.041
62 - Aanleg en onderhoud w aterkeringen	Beheersinstrumenten w aterkeringen	328	181	290	487	0	487
	Aanleg en onderhoud w aterkeringen	3.301	3.692	3.164	3.554	0	3.554
	Dijkbew aking en calamiteitenbestrijding	178	162	205	181	0	181
	subtotaal	3.807	4.035	3.658	4.222	0	4.222
63 - Inrichting en onderhoud w atersystemen	Beheersinstrumenten w atersystemen	601	736	515	574	0	574
	Aanleg, verbetering en onderhoud w atersystemen	11.795	11.605	11.812	12.589	0	12.589
	Baggeren van w aterlopen en saneren van w aterbodems	1.326	1.299	1.311	1.385	0	1.385
	Beheer van de hoeveelheid w ater	2.915	3.104	3.175	3.145	0	3.145
	Calamiteitenbestrijding w atersystemen	157	146	141	128	0	128
	Monitoring w atersystemen	486	557	528	860	0	860
	subtotaal	17.280	17.448	17.481	18.680	0	18.680
64 - Bouw en exploitatie zuiverings-technische werken	Getransporteerd afvalw ater	6.506	6.670	6.679	6.757	6.757	0
	Gezuiverd afvalw ater	18.473	19.226	18.669	21.323	21.323	0
	Verwerkt slib	7.232	7.231	7.532	7.374	7.374	0
	Afvalw aterbehandeling door derden	-76	-92	-92	-93	-93	0
	subtotaal	32.135	33.035	32.788	35.360	35.360	0
65 - Inrichting en onderhoud vaarwegen en havens	Beheersinstrumenten vaarwegen en havens						
	Aanleg en onderhoud vaarwegen en havens						
	Verkeersregeling en verkeersveiligheid vaarwegen en havens						
	subtotaal	0	0	0	0	0	0
66 - Vergunningverlening en handhaven keur	Keur	3	33	32	29	0	29
	Vergunningen en keurontheffingen	822	800	772	496	0	496
	Handhaving keur	273	120	107	212	0	212
	subtotaal	1.098	953	911	737	0	737
67 - Beheersen van lozingen	WVO vergunningen en meldingen	188	357	487	414	41	373
	Handhaving WVO	791	781	1.029	781	78	703
	Rioleringsplannen en subsidies lozingen	122	189	183	184	163	20
	Aanpak diffuse emissies van derden	0	0	0	0	0	0
	subtotaal	1.101	1.328	1.699	1.379	283	1.096
68 - Heffing en invordering	Belastingheffing	2.036	2.336	2.354	2.431	1.023	1.407
	Invordering	935	1.055	1.051	1.061	796	265
	Belastingheffing V&H	167	66	61	91	38	53
	subtotaal	3.138	3.457	3.466	3.583	1.858	1.726
69 - Bestuur en externe communicatie	Bestuur	2.497	2.428	2.373	2.675	1.471	1.204
	Externe communicatie	270	509	584	546	300	246
	subtotaal	2.767	2.937	2.958	3.222	1.772	1.450
60 - Ondersteuning	Management en ondersteuning	2.523	2.670	2.153	3.528	1.636	1.892
	Ondersteuning Middelen	8.910	10.621	9.910	10.020	4.347	5.673
	Ondersteuning Planvorming	1.753	1.382	1.529	1.395	429	965
	Ondersteuning Uitvoering	5.539	5.548	5.517	4.454	-511	4.966
	subtotaal	18.725	20.221	19.108	19.397	5.902	13.495
Onvoorzien		0	35	35	100	84	16
Mutatie voorzieningen		203		0	0	0	0
Ten laste van de bestemmingsreserve educatie/innovatie		289		0	0	0	0
Incidentele kosten en opbrengsten		-102		388	0	0	0
Dividend Waterstromen		-300	-300	-300	0	0	0
Dekkingsmiddelen	Rente eigen vermogen	-290	-272	-303	-309	-136	-173
	Totaal netto kosten	81.814	85.066	83.919	88.887	45.597	43.290

4.3 Begroting naar kosten- en opbrengstsoorten

bedragen in € 1.000

Lasten	Rekening 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Rente	9.767	9.864	9.835	9.586	9.349	9.165
Afschrijving	17.677	18.071	18.397	19.582	20.875	21.419
Personeelslasten	25.689	26.137	27.645	28.454	29.287	30.145
Gebruiksgoederen	2.869	3.030	3.070	3.105	3.145	3.192
Verbruiksgoederen	1.701	1.872	1.915	1.935	1.959	1.993
Energie	4.041	4.155	4.025	4.225	4.275	4.329
Huren/pachten etc.	266	609	611	620	629	641
Verzekeringen/belastingen	725	843	819	777	787	687
Onderhoud door derden	7.440	7.763	8.603	8.744	8.872	9.016
Overige diensten en bijdragen door/aan derden	17.562	18.975	19.527	19.670	20.051	20.619
Oninbaar	522	400	600	618	637	656
Kwijtschelding	1.368	1.055	1.600	1.648	1.697	1.748
Mutatie arbeidsgerelateerde voorziening	505					
Mutatie voorziening natuurterreinen						
Onvoorzien		35	100	943	981	1.019
Inzet educatie is beleven	23					
Inzet innovatiefonds	266					
Incidentele lasten		0	0	0	0	0
Subtotaal	90.421	92.809	96.747	99.907	102.544	104.629
Toevoegen aan reserves						
Totaal	90.421	92.809	96.747	99.907	102.544	104.629

Baten	Rekening 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Dividend	300	300	0	4.000	4.000	4.000
Rente eigen vermogen	290	272	309	374	511	678
Rente hypotheek u/g	192	158	107	82	73	69
Baten salarissen sociale lasten	349	0	0	0	0	0
Geactiveerde personeelslasten	2.661	3.400	3.000	3.000	3.000	3.000
Opbrengst goederen, werken en diensten voor derden	448	264	283	287	291	296
Opbrengst uit eigendommen	137	71	82	83	85	86
Bijdragen van derden	1.936	1.822	1.879	1.885	1.879	1.808
Dekkingsmiddelen, belastingen	85.422	86.485	91.948	96.592	100.387	104.311
Vrijval voorziening natuurterreinen	302					
Incidentele baten	102					
Subtotaal	92.139	92.772	97.608	106.303	110.226	114.248
Onttrekking aan reserves	289	37	-861	-6.396	-7.682	-9.619
Resultaat na bestemming	-2.007					
Totaal	90.421	92.809	96.747	99.907	102.544	104.629

Bijlage 1 Staat van vaste activa

bedragen in € 1.000

Omschrijving beleidsveld	Aanschafwaarde per 1-1-2018	Afschrijvingen t/m 1-1-2018	Boekwaarde 01-01-2018	Investerings / Mutatie	Afschrijving 2018	Boekwaarde 31-12-2018	Rente 2018	Kapitaal-kosten totaal
<u>Immateriële activa</u>								
Aanleg en onderhoud waterkeringen (HWBP)	26.640	2.996	23.644	6.500	947	29.197	785	1.732
Inrichting en onderhoud watersystemen	342	195	147	6	72	81	3	75
Bouw en exploitatie zuiveringstechnische werken	1.847	507	1.340		53	1.287	35	88
Bestuur en externe communicatie	967	725	242		242		3	245
Ondersteuning	39	23	16		8	8		8
subtotaal immateriële activa	29.835	4.446	25.389	6.506	1.322	30.573	826	2.148
<u>Materiële activa</u>								
Planvorming	1.349	1.121	228		69	159	5	74
Aanleg en onderhoud waterkeringen	21.596	8.649	12.947	1.184	797	13.334	363	1.160
Inrichting en onderhoud watersystemen	146.643	53.137	93.506	4.527	4.350	93.683	2.535	6.885
Bouw en exploitatie zuiveringstechnische werken	275.070	116.771	158.299	12.220	8.784	161.735	4.402	13.186
Inrichting en onderhoud vaarwegen	15.648	5.305	10.343	258	629	9.972	506	1.135
Beheersen van Lozingen	496	281	215	44	55	204	6	61
Bestuur en externe communicatie	3.555	813	2.742		101	2.641	72	173
Ondersteuning	39.526	15.200	24.326	2.559	2.290	24.595	681	2.971
subtotaal materiële activa	503.883	201.277	302.606	20.792	17.075	306.323	8.570	25.645
<u>Financiële vaste activa</u>								
Bouw en exploitatie zuiveringstechnische werken	9.705		9.705			9.705	257	257
Bestuur en externe communicatie	691		691			691	18	18
Ondersteuning	6.186		6.186			6.186	164	164
subtotaal financiële activa	16.582		16.582			16.582	439	439
Totaal	550.300	205.723	344.577	27.298	18.397	353.478	9.835	28.232

Bijlage 2   Berekening van de renteomslag

Renteberekening		<i>bedragen in € 1.000</i>	
Boekwaarde 1-1-2018	344.577		
Investeringsvolume 2017	<u>27.298</u>		
Boekwaarde 1-1-2018 (inclusief IV)		371.875	
Boekwaarde 31-12-2018		<u>353.478</u>	
Gemiddeld per jaar			362.677
Leningen			
Vaste financieringsmiddelen 1-1-2018		327.969	
Vaste financieringsmiddelen 31-12-2018		<u>335.403</u>	
Gemiddeld per jaar			331.686
Reserves en voorzieningen			
Reserves en voorzieningen 1-1-2018		11.821	
Reserves en voorzieningen 31-12-2018		<u>12.382</u>	
Gemiddeld per jaar			12.102
Netto kapitaaltekort			18.889
Rentekosten en -opbrengsten			
Rente van geldleningen			9.526
Bespaarde rente eigen vermogen			<u>309</u>
Totaal te verdelen rente			9.835
af: rente boekwaarden met een afwijkend rente %			<u>-383</u>
Te verdelen over restant boekwaarden			9.452
Renteomslag			
Gemiddelde boekwaarde 2018	362.677		
af: boekwaarde met vast percentage	<u>5.392</u>		
Omslagpercentage:	9.452 / 357.285	x 1%	= <u>2,65%</u>

Bijlage 3 Vaststellingsbesluit

VASTSTELLINGSBESLUIT

Het algemeen bestuur van Waterschap Rijn en IJssel, gelet op de artikelen 99 tot en met 102 van de Waterschapswet,

besluit:

1. Vast te stellen de Begroting 2018, te weten

Rekening van lasten en baten

	<i>bedragen in € 1.000</i>
Totaal van de lasten	€ 96.747
Totaal van de baten	€ 96.747

2. De financieringsbehoefte voor 2018 vast te stellen op €69,6 mln.

Aldus vastgesteld in de openbare vergadering van het algemeen bestuur van 7 november 2017,

de secretaris-directeur,

de dijkgraaf,

drs. C. Roos

drs. H.Th.M. Pieper